

2010

Ekonomski fakultet u
Zagrebu

POVIJEST EKONOMSKE MISLI

Sadržaj

UVOD I POJMOVI	1
EKONOMSKA MISAO STARE GRČKE	2
EKONOMSKA MISAO U SREDNJEM VIJEKU I STAROM RIMU.....	3
MERKANTILIZAM.....	4
KAMERALIZAM.....	4
FIZIOKRATI	5
KLASIČNA LIBERALNA ŠKOLA	6
ADAM SMITH	7
DAVID RICARDO	9
JOHN STEWART MILL.....	10
NASTAVLJAČI I POPULARIZATORI KLŠ	11
REAKCIJE NA KAPITALISTIČKI SISTEM.....	12
SOCIJALIZAM.....	13
NJEMAČKA POVIJESNA ŠKOLA	15
MARKSIZAM	16
NEOKLASIČNA ŠKOLA.....	19
MARGINALIZAM.....	20
BEČKA ŠKOLA I.	21
ALFRED MARSHALL	22
LOSANSKA GRUPA NEOKLASIČARA	23
BEČKA ŠKOLA II.....	24
MONETARIZAM	25
EKONOMIKA PONUDE.....	27
EKONOMIKA RACIONALNIH OČEKIVANJA – RATEX	28
NEOKLASIČNA SINTEZA.....	28
KEYNESIJANIZAM.....	29
BRITANSKI HISTORICIZAM.....	30
AMERIČKI INSTITUCIONALIZAM	31
TEORIJA JAVNOG IZBORA	32
EKONOMSKA MISAO U HRVATSKOJ.....	33

UVOD I POJMOVI

EKONOMSKA MISAO – oblik individualne ili kolektivne svijesti u kojem pojedinci i socijalne grupe percipiraju, objašnjavaju i reguliraju ekonomske pojave i procese.

EKONOMIJA KAO ZNANOST – je polje društvenih znanosti koja se bavi proizvodnjom, razmjenom, raspodjelom i potrošnjom materijalnih dobara u određenom vremenu i prostoru.

PRISTUPI EKONOMSKIM POJAVAMA I OBLICI EM:

1. povijesni pristup i historijske discipline
2. pozitivistički pristup i ekonomika kao znanost
3. normativni pristup i politička ekonomija
4. kvantitativni pristup i matematička ekonomija
5. holistički pristup

FUNKCIJE EM:

1. spoznajna
2. socijalno – psihološka
3. pragmatična
4. ideološko – ideokratska – politička

PREDMET ISTRAŽIVANJA – ekonomska misao u svim svojim osobinama, oblicima i funkcijama po holističkom pristupu uz istraživanje:

- povijesnih okolnosti i problema u vrijeme nastajanja EM u raznim zemljama i razdobljima
- metodološke osnove, metode i idejnih izvora
- biografskih podataka o autorima
- sadržaja, bit povijesnih škola, teorija i politika
- odnosa pojedinih škola prema drugim školama, teorijama i politikama
- spoznajne valjanosti i znanstvenih doprinosa
- socijalno – psihološke funkcije pojedine škole, teorije i sl.
- upotrebne valjanosti u raznim zemljama i vremenima
- rezultata upotrebe škola, teorija itd.
- kritika pojedinih škola
- utjecaja pojedinih škola, teorija i teoretičara na kasnija kretanja ek. misli i politike
- aktualnost i značaj pojedinih škola za razumijevanje i rješavanje sadašnjih ekonomskih i političkih problema.

KLASIFIKACIJA I PERIODIZACIJA EM:

- logičke metode: analiza, sinteza, indukcija, dedukcija, generalizacija
- **KLASIFIKACIJA** – metoda spoznaje u kojoj se objekt istraživanja dijeli na manje i sastavne elemente prema jasnim kriterijima i ciljevima

KRITERIJI KLASIFIKACIJE EM:

1. stupanj složenosti EM – osnovni pojmovi ili kategorijalni aparat, ek. činjenice, ek. načela, ek. hipoteze, ek. zakonitosti, ek. analiza i sinteza, ek. teorije; ek. teorije mogu biti pozitivne, normativne i paradigme
2. predmet analize – t. profita, t. vrijednosti, t. kapitala
3. metodološka osnova i metode – empirizam, racionalizam, holizam
4. osnovna ideja i temeljna teza – liberalna škola, monetarizam
5. spoznajna valjanost – provjeravanje teorija pomoću logičkih metoda, programa i upotrebom
6. upotrebna vrijednost – kriterij istine i kriterij korisnosti
7. autorstvo
8. prostor i vrijeme pojave ideja, teorija
9. stav prema važnijim ekon. problemima – problem vrijednosti i cijena, liberalizam i intervencionizam
10. stav prema temeljnim i službeno prihvaćenim objašnjenjima i politikama – ortodoksna i heterodoksna struja
11. literarna forma

EKONOMSKA MISAO STARE GRČKE

- gospodarstvo **predtržišno** – neujednačeni proizvodi i neorganizirana mjesta razmjene; naturalna proizvodnja s pojavom robne proizvodnje
- zanimanje za gosp. i organizacijsku efikasnost
- **antropocentrički pogled na svijet** – čovjek je središte svega – važnost samoregulatornih sposobnosti pojedinca – odluke o max. ljudske sreće
- **2 suprotne strane individualizma:**
 1. MIKRO – pojedinačni muški državljanin kao glavni donositelj odluka u kućanstvu
 2. MAKRO – autoritativni vladar koji donosi administrativne odluke u ime društvenih interesa
- aristokratski (Sparta) i demokratski (Atena) oblik vladavine
- gradovi organizirani kao države i sukobi između njih
- političari i filozofi:
 1. Solon (638 – 559) – Solonovi zakoni:
 - a. popis i likvidacija dugova
 - b. max. zemljišnog vlasništva
 - c. zabrana pretvaranja nesolventnih građana u robove
 - d. podjela uk. stanovništva u klase s obzirom na imovinu i razrezivanje poreza na temelju toga
 2. Periklo (499 – 429) – javni radovi
- ekonomisti i filozofi:
 1. **KSENOFON, 355 – 327**
 - „Oeconomicus“ (O gospodarstvu) – o efikasnom upravljanju u vodstvu; oikos=domaćinstvo, gosp, nomos=pravilo, red, načelo
 - subjektivna vrijednost dobara – iste stvari su blago onome tko se zna njima služiti i beskorisne onome tko ne zna
 - zagovara naturalnu privredu spartanskog tipa, posebno poljoprivredu → glavna i najugodnija djelatnost od koje zavise i ostale djelatnosti → ↑ ek. viška pomoću vještine, reda i podjele rada
 - domaćinstvo je osnovna proizvodno potrošna jedinica koja treba proizvoditi sve što mu treba
 - pojedinac se suočava sa silama prirode i treba izvući max iz prirode za zadovoljenje potreba
 2. **PLATON, 427 – 347**
 - „Država“, „Državnik“, „Zakoni“
 - **idealistička filozofija** – ideja i duhovnost važniji od materijalnog svijeta
 - **podjela rada** – nastaje iz nesklada mnoštva potreba i nemogućnosti pojedinca da zadovolji sve svoje potrebe; s podjelom rada ↑ produktivnost i specijalizacija
 - **novac** – nastaje iz podjele rada i potrebe za razmjenom roba, olakšava razmjenu; protivi se gomilanju novca i bogatstva
 - **prezire trgovinu** – trgovinom se ne trebaju baviti slobodni ljudi već samo stranci i robovi
 - **kritizira demokraciju** – jer omogućuje manipulaciju neukim narodom
 - **idealna država** i realno moguća država
 - 3 staleža: proizvođači, ratnici i vladari
 - privatno vlasništvo imaju samo niži staleži, a vladari (odn. elita) imaju **zajedničko vlasništvo** → elita ne smije imati materijalnih motiva da bude korumpirana → preteča komunizma
 3. **ARISTOTEL, 384 – 322**
 - „Politika“, „Nikomahova etika“, „Retorika“, „Topika“
 - **upotrebna i prometna vrijednost robe**; mogu se razmjenjivati samo one robe koje imaju nešto zajedničko (tu ideju oživljava Marx u 19. st.)
 - **oskudnost i upotrebna vrijednost** → zlato (dijamant) vs. voda
 - kritizira Platonovu idealnu državu i brani privatno vlasništvo
 - **2 bogatstva**: bogatstvo u robi (ekonomija) i bogatstvo u novcu (hrematistika – protiv nje)
 - **novac** kao posrednik u razmjeni, novac kao mjerilo vrijednosti i kao sredstvo pohranjivanja vrijed.
 - **trgovina** nastaje kad od nje imaju koristi obje strane; do trgovine dolazi samo kada postoje viškovi
 - **izolirana i tržišna razmjena**
 - **mješovita privreda** → imovina za sve klase → ↑ efikasnost i mir
 - pravda u raspodjeli → **reciprocitet**
 - protiv akumuliranja bogatstva → prirodna upotreba novca je trošenje, a ne zgrtanje
 4. **PROTAGORA, 480 – 411**
 - smatrao da ne postoji objektivna istina već samo subjektivno mišljenje → „Čovjek je mjera svih stvari“ → na građanima države je odlučiti što tvori društvenu dobrobit i kako ju ostvariti → veličao demokratski proces
 - pitanje sredstava je važnije od ciljeva
 - vodstvo i upravljanje → uloga vođe je nuditi savjete, a ne vladati apsolutno

EKONOMSKA MISAO U SREDNJEM VIJEKU I STAROM RIMU

RIM

- rimsko opće pravo koje je uređivalo trgovinske i dr. odnose između državljana i nedržavljana postalo je riznicom ek. načela
- naglasak na blagu „onoga svijeta“ → proizvodnja i materijalno blagostanje bili su suvišni u Kraljevstvu Božjem → zemaljska blaga su smatrana smetnjom u dostizanju tog nebeskog kraljevstva
- na bogatstvo se gledalo kao na dar Božji → **u središtu kršćanske misli bila je „ispravna“ upotreba materijalnih dobara i moralnost individualnog ponašanja**
- **Augustin Blaženi** (354 – 430) → subjektivna teorija vrijednosti → potrebe su određene individualno
 - „O Božjoj državi“ → daje svoju koncepciju države prema religijskom shvaćanju svijeta

SREDNJOVJEKOVNA EKONOMSKA MISAO

- **feudalizam** → vlasništvo = pravo korištenja; cilj vlastelinstva je bila samodovoljnost; trgovinske aktivnosti ograničene
- srednjovjekovna ekonomija je bila proizvod svećenstva – **skolastika (kanonista)**
- glavni interes: **pravda**, a ne razmjena
- **Albert Veliki** – razmjenska vrijednost mora odgovarati tr. proizvodnje → ako tržišna cijena ne pokrije tr. proizvodnje, proizvodnja mora prestati
- **Toma Akvinski** (1225 – 1274) – naglašavao važnost ljudskih potreba → *indigentia* (=željena količina u odnosu na ono što je dostupno; tj. potražnja suočena s oskudnošću) → cijena varira s potrebom
 - nastojao ubaciti moralnu poduku u ekonomiju → umanjivanje važnosti užitka
 - reafirmirao dvostruku mjeru dobara (upotrebna vs. razmjenska vrijednost) koju je ustanovio Aristotel
- **Henrik od Friemara** → *indigentia* kao agregatna mjera → vrijednost je određena „sveopćom potrebom za nečim oskudnim“, dok god nasuprot jakoj potražnji stoji obilje, *indigentia* neće povisiti cijenu
- **Jean Buridan** → pojediničeva potreba vs. ukupna potreba (=vrijednost)

MERKANTILIZAM

16 – 18. st.

- materijalno bogatstvo u obliku zlata i novca; **bogatstvo=novac**
- pomak od ekonomije ka hrematistici → nauka o novcu i zarađivanju novca
- nacionalna privreda i nacionalna država
- centralizacija državnog upravljanja i intervencionizam (zaštita vanjske trgovine)

Povijesne okolnosti:

- otkriće Amerike (1492.), otkriće kompasa, baruta
- osvajanje stranih zemalja i kontinenata – kolonijalizam; trgovina s kolonijama
- raspad feudalizma i uspon kapitalizma
- razvoj kapitalističke robne proizvodnje i manufaktura u velikim gradovima Europe, prvobitna akumulacija kapitala
- apsolutna vlast careva i kraljeva
- renesansa, obnova interesa za grčku kulturu
- humanizam, napuštanje crkvenih učenja i istraživanje uloge čovjeka na ovom svijetu
- Dante, Machiavelli, Leonardo da Vinci
- usmjeravaju pozornost na **RAZMJENU**, odn. trgovinu i bogaćenje u materijalnom obliku → uvoz sirovina i izvoz roba u zamjenu za zlato
- bogatstvo je u zlatu i novcu, a ono se stvara samo u **vanjskoj trgovini**, u unutarnjoj se samo raspodjeljuje
- bulionisti – protivnici bilo kakvog izvoza zlata
- bilancisti – ravnoteža bilance plaćanja, max. zarada na temelju vt bilance

Predstavnici:

- Wilhelm von Hornick – merkantilistički manifest
- Misselden – koncept trgovinske bilance
- Edgar Furnis – korisnost siromaštva → rad treba držati na granici opstanka
- Jean Colbert – francuski **KOLBERTIZAM** → visok stupanj centralizacije i vrlo efikasan sustav osiguravanja provedbe

Doprinosi:

- prvi koriste termin politička ekonomija
- predmet proučavanja – nacionalna privreda
- prvi razvili sustav intervencionističke ekonomske politike
- uvidjeli značaj efektivne potražnje
- unatrag povijena krivulja ponude rada

Zablude:

- novac je oblik bogatstva, ali nije jedini i glavni oblik bogatstva
- novac je izvor moći pojedinca, ali nije izvor bogatstva naroda
- davanje apsolutnog prioriteta monetarnom sektoru u odnosu na realni sektor

KAMERALIZAM

16 – 19.

- kamera = stari njem. naziv za državnu blagajnu (riznicu)
- unutarnja i kontinentalna trgovina
- istražuje se manufakturna proizvodnja, javna uprava, financije vladara
- kameralizam ima 2 značenja:
 1. nauka o upravljanju državnom blagajnom
 2. nauka o financijama

Predstavnici:

- **Jochann Heinrich Justi** (1717 – 1771) – „Politička ekonomija ili sistematsko raspravljanje o svim ekonomskim i kameralnim znanostima“, „Temelji moći i blagostanja države ili detaljno objašnjenje znanosti o javnoj politici“

Merkantilizam	Kameralizam
Naglasak na trgovini i razvoju trgovačkog kapitalizma	Naglasak na državnim financijama i apsolutnoj monarhiji
Posvećuju pažnju plemenitim metalima kao obliku bogatstva, te me metodama povećanja raspoložive količine istih	Značaj plemenitih metala vide u osnovi za zadovoljenje fiskalnih potreba države
Ekon. politike i jednih i drugih su bile usmjerene istom cilju, odnosno jačanju državne moći putem državnog intervencionizma	

FIZIOKRATI

sredina 18. st

- fiziokracija = vladavina prirode
- spoznaja prirodnih zakona i primjena istih u organizaciji društva i ekonomiji
- idejni izvori: racionalistička filozofija (razum i mišljenje jedini i najvažniji izvor spoznaje) i prosvjetiteljstvo
- ekonomski liberalizam i liberalni industrijski kapitalizam
- bogatstvo nije u novcu već u materijalnim dobrima → **poljoprivreda** je glavna privredna grana u kojoj se stvara materijalno bogatstvo, u drugim granama se ono samo raspodjeljuje putem trgovine
- u poljoprivredi se ostvaruje **čisti proizvod** (neto proizvod), tj. ekon. višak kao **dar prirode** kojeg poljoprivrednici plaćaju zemljovlasnicima
- socijalne klase: produktivna klasa, sterilna klasa i vlasnička klasa
- porezna reforma – porez bi trebali plaćati oni koji primaju neto proizvod, odn. zemljovlasnici
- koncept ekvivalentne razmjene roba – u razmjeni sudjeluju robe jednake vrijednosti → ne stvara se nova vrijednost, već se ona samo raspodjeljuje

Prethodnici:

1. PIERRE BOISGUILBERT
2. RICHARD CANTILLON

Predstavnici:

1. FRANCOIS QUESNAY – „Ekonomske tablice“
2. A. R. JACQUES TURGOT
3. V. R. MIRABEAU
4. D. de NEMOURS
5. Le M. de la RIVIERE

KLASIČNA LIBERALNA ŠKOLA

do 1930-tih (kada ju zamjenjuje Keynesijanizam)
1980 – danas

- način mišljenja, teorija, idejni sistem koje povjesničari smatraju uzornim, posebno značajnim, standardnim dostignućima, a istovremeno zastarjelim u odnosu na novija zbivanja

Karakteristike:

- liberalizam – sloboda pojedinca
- ekonomski liberalizam – slobodno kretanje roba, novca i kapitala, slobodno djelovanje tržišnih zakona
- privatno vlasništvo, privatno poduzetništvo, potpuna konkurencija
- **UTILITARIZAM** → promatra ljudsku aktivnost sa stajališta korisnosti, sreće; individualistički i socijalni/društveni util.
- **INDIVIDUALIZAM** → ponašanje pojedinca nasuprot zajednici i kolektivnom interesu
- „**NEVIDLJIVA RUKA**“
- politička ekonomija kao znanost → izučava proizvodnju materijalnog bogatstva, raspodjelu i razmjenu u kapitalizmu
- postoje društvene institucije koje odgovaraju prirodnom poretku:
 - a) institucija privatnog vlasništva
 - b) institucija poduzetništva
 - c) institucija konkurencije
 - d) institucija slobodnog tržišta
- mehanicistička koncepcija ekonomije (I. Newton)
- sredinom 19. st. dijeli se na 2 pravca:
 1. neoliberalna škola – započinje marginalizmom 1871. i nastavlja se s Marshallom
 2. marksistička škola – kritika KLŠ; društveno vlasništvo, planska privreda

Povijesne okolnosti:

- prva industrijska revolucija
- širenje velikih vt kompanija
- raspad feudalnog sistema i uspon industrijskog kapitalizma
- nastupaju buržoaske revolucije (EN 1649., FR 1789.)
- nastupa razdoblje parlamentarnih demokracija

Prethodnici:

- **WILLIAM PETTY (1623 – 1687)**
 - „Politička aritmetika“ 1690. – u ekon. uveo statističke metode
 - kritizira merkantilizam, ali smatra vanjsku trgovinu najrentabilnijom privrednom granom
 - razlikuje tržišnu i prirodnu cijenu (=vrijednost robe)
 - vrijednost robe je količina radnog vremena potrebna za njezinu proizvodnju → **osnivač RTV**
 - uočava problem viška u proizvodnji → višak se javlja u obliku rente i kamate (ne poznaje profit)
 - najamnina predstavlja minimalna sredstva za život radnika
- JOHN LOCKE (1632 – 1704) }
- DAVID HUME (1711 – 1776) } kvantitativna teorija novca; ciklička priroda međunarodnih računa
- RICHARD CANTILLON (1680 – 1734) }
- ANTONIO GENOVESI (1712 – 1769) – prvi predavač političke ekonomije; 1754. u Napulju prvi put osnovana katedra za PE
- CESARE B. BECCARIA (1738 – 1794) – talijanski A. Smith; 1769. iznio svojim studentima niz ideja liberalne škole, a Smith iznosi te ideje tek 1776.; cilj liberalizma je ostvariti najveću sreću za najveći broj ljudi

ADAM SMITH, 1723 – 1790

- „Teorija moralnih osjećaja“ 1759, „Istraživanje prirode i uzroka bogatstva naroda“ 1776.
- Smithov dualizam → dva različita objašnjenja istih pojmova, pojava i procesa

1. KONCEPCIJA MOTIVA LJUDSKOG PONAŠANJA

- čovjeka pokreće 6 motiva: egoizam, altruizam, želja za slobodom, osjećaj pristoynosti, radna navika i sklonost ka trgovini
- usklađivanje i ravnoteža motiva i aktivnosti su preduvjet individualne i socijalne zrelosti

2. KONCEPCIJA FAZA EKONOMSKE POVIJESTI

- 4 faze ek. povijesti: lovačka faza, stočarska faza, poljoprivredna faza i trgovačka faza

3. KONCEPCIJA POLITIČKE EKONOMIJE

- politička ekonomija kao prva znanstveno ekonomska disciplina → bavi se istraživanjem izvora i povećanjem bogatstva naroda i vladara u nekoj državi

4. KONCEPCIJA PRIRODNOG PRAVA

- prirodna prava su prava pojedinca koja postoje prije države: pravo slobode mišljenja, govora, kretanja, poduzetništva, pravo na privatno vlasništvo
- prirodni poredak je u svim gosp. granama, a ne samo u poljoprivredi kako su naglašavali fiziokrati
- pozitivno pravo = pravne norme → što ih je manje - to bolje → država kao zaštitnik imovine i imovinskog prava

5. TEORIJA PODJELE RADA I EKONOMSKOG RASTA

- podjela rada i specijalizacija povećavaju znanje i vještine, produktivnost, tehničke inovacije i BDP
- ekonomski rast = stalan kružni proces
- podjela rada → ↑ produktivnost → ↑ output → ↑ najamnine → ↑ dohodak → ↑ potrošnja → ↑ bogatstvo naroda → ↑ akumulacija → nova podjela rada... itd.
- podjela rada pokreće proces rasta, akumulacija kapitala održava proces rasta

6. KONCEPCIJA NOVCA

- novac nastaje iz podjela rada i međuzavisnosti ljudi
- novac ima neutralnu ulogu – samo kao posrednik u razmjeni

7. TEORIJA VRIJEDNOSTI I CIJENA

- 2 teorije vrijednosti:
 - a) teorija radne vrijednosti → ne vrijedi u kapitalizmu zbog neekvivalentne razmjene
 - b) teorija troškova proizvodnje
- upotrebna vs. razmjenska vrijednost → paradoks vrijednosti (dijamant i voda)
- prirodne cijene i tržišne cijene → prirodna cijena je nepromjenjiva u dugom roku → dugoročna krivulja ponude LRS je vodoravna u razini prirodne cijene (vrijedi samo za grane s konstantnim troškovima proizvodnje)
- efektivna potražnja (želja + kupovna moć) vs. ukupna potražnja (uk. želja)
- stvarne i nominalne cijene

8. TEORIJA RASPODJELE → prva sistematizacija dohotka

- najamnine, profiti i rente su dohotci različitih društvenih grupa, tj. različitih vrsta radne snage → tzv. Smithova dogma
 - a) **NAJAMNINA** → prihod radnika
 - promatra najamnine u prvobitnom društvu → najamnina je jedini dohodak od rada, ovisi o produktivnosti i pripada radniku; u kapitalizmu dio rezultata rada ide na rentu i profite
 - odnos nadnica i stanovništva: ↑ w ↑ stanovništvo (↑ D_L)
 - 2 objašnjenja najamnine: najamnina kao novčani izraz vrijednosti rada i najamnina kao nagrada za rad koja zavisi od fonda najamnina
 - teorije nastanka najamnina:
 - **ugovorna teorija najamnina**
 - **teorija o najamnini dovoljnoj za uzdržavanje radnika – teorija o fondu najamnina**
→ veličina najamnina je određena količinom sredstava koju poduzetnici izdvajaju za najamnine
→ treba ↑ profite da bi kapitalisti ↑ štednju; ako štednja ide u proizvodni proces → zapošljavanje više radnika → ↑ fond najamnina i prosječna plaćanja radnicima
 - nejednakosti u najamninama ovise o: ugodnosti posla, troškovima učenja, stabilnosti zaposlenja, povjerenju poslodavca, vjerojatnosti uspjeha

- b) **PROFIT** → prohod kapitaliste
 - nastaje tek u kapitalizmu, kao razlika prihoda i troškova
 - 2 objašnjenja profita: profit kao prinos od kapitala i upravljanja kapitalom i profit kao oduzimanje od rada radnika
 - čisti ili neto profit = najniža profitna stopa mora biti viša nego što je dovoljno za nadoknadu povremenih gubitaka
 - odnos profita i najamnina: ↑ profita ↓ najamnine
- c) **KAMATA** → cijena uporabe tuđeg kapitala
- d) **RENTA** → prihod zemljovlasnika, cijena uporabe tuđe zemlje
 - 3 objašnjenja rente: renta kao oduzimanje od proizvoda rada, renta kao nagrada za korištenje zemljišta, renta kao monopolska cijena zemlje
 - renta ovisi o: plodnosti zemlje i udaljenosti od tržišta

9. KONCEPCIJA „NEVIDLJIVE RUKE“

- slijedeći svoje osobne interese pojedinac istodobno, bez svoje namjere, kao da ga pritom vodi nevidljiva ruka, ostvaruje i opće društvene interese

10. KONCEPCIJA PROIZVODNOG I NEPROIZVODNOG RADA

- proizvodan rad je onaj rad koji daje materijalne proizvode i koji donosi profit
- neproizvodni rad služi samo potrebama kućanstva (proizvodnja neopipljivoga, usluge)

11. TEORIJA KAPITALA

- 2 objašnjenja kapitala:
 - a) kapital kao oduzimanje od radnikova rada (nastavljaju Ricardo i Marx)
 - b) kapital kao akumulirana zaliha za naku buduću potrošnju (nastavljaju neoklasičari)
- zalihe se dijele na: zalihe za odgođenu potrošnju za osobne svrhe i zalihe kao odlaganje radi daljnje proizvodnje
- razlikuje stalni kapital (strojevi, zgrade) i optičajni kapital (novac, zalihe, sirovine, gotovi proizvodi)

12. KONCEPCIJA EKONOMSKIH FUNKCIJA DRŽAVE

- 3 funkcije države:
 - a) obrana od vanjskih napada
 - b) zaštita individualne slobode i pravnih normi
 - c) financiranje javnih radova i ustanova

DAVID RICARDO, 1772 – 1823

- „Načela političke ekonomije i oporezivanja“ 1817, „Apsolutna vrijednost i prometna vrijednost“ 1823/1951
- borio se protiv ŽITNOG ZAKONA → uvoz žita u Englesku je bio zabranjen → trebalo je povećati proizvodnju domaćeg žita → troškovi proizvodnje su bili viši u EN nego u inozemstvu → $\uparrow P$ žita → $\uparrow w$ → $\downarrow pf$ \downarrow akumulacije → kraj gosp. rasta
- smatrao je da prisiljavanje na intenzivniju i ekstenzivniju poljoprivredu dovodi do opadajućih prinosa

↓ ↓
više inputa na istu zemlju isto inputa na različite zemlje

- **renta** NE postoji na najlošijim zemljištima, već ona nastaje na boljim zemljištima kad se lošija počnu obrađivati
- tržišna cijena poljop. proizvoda je determinirana robom koja dolazi sa najlošijih zemljišta → vrijednost poljop. proizvoda se ne mjeri po količini rada uloženoj u proizvodnju, već po najlošijem proizvodu
- **rikardijanska mana** = metodološki postupak koji na bazi dvojbenih i neprovjerenih pretpostavki izvodi velike teorijske zaključke koji pretendiraju da budu dugovažeći

Povijesne okolnosti:

- A. Smith živi u vrijeme manufakturnog kapitalizma, a D. Ricardo u vrijeme industrijskog kapitalizma
- Francuska revolucija 1789. i širenje ideja liberalizma
- industrijska revolucija
- razvoj papirnog novca i bankarskih kriza

1. RADNA TEORIJA VRIJEDNOSTI

- vrijednost i cijena robe su određeni količinom rada potrebnom za njenu proizvodnju
- razlikuje upotrebnu i prometnu vrijednost robe; prometna vrijednost = korisnost
- vrijednost robe određuje ili rijetkost ili rad
- razmjena se odvija po **načelu ekvivalencije** → količina rada utjelovljena u jednoj robi za istu količinu rada u drugoj robi

2. TEZE O NEPROMJENJIVOJ MJERI VRIJEDNOSTI

- traži nepromjenjivu i jedinstvenu mjeru vrijednosti u ekonomiji
- novac to ne može biti jer je podložan promjeni

3. TEORIJA RASPODJELE

- a) **NAJAMNINA** → dohodak od rada
 - prirodna cijena rada (=realna najamnina) i tržišna cijena rada (=nominalna najamnina)
 - u dugom roku radničke najamnine se kreću na razini egzistencijalnog minimuma
- b) **PROFIT** → dohodak od kapitala
 - = vrijednost robe – najamnine
 - razvojem društva obrađuju se sve lošija zemljišta, povećavaju se troškovi, a profit opada
- c) **RENTA** → diferencijalna renta → razlika u prinosu nastala zbog razlika u plodnosti tla i udaljenosti od tržišta

4. KVANTITATIVNA TEORIJA NOVCA

- vrijednost novca = količina rada potrebnog za proizvodnju zlata ili srebra
- **povećanje količine novca izaziva pad vrijednosti novca i porast cijena, i obrnuto**
- prirodna cijena neke robe ovisi o: vrijednosti robe (izravan odnos) i vrijednosti novca (neizravan odnos)
- KTN potječe od **Jeana Bodena** (1530 – 1596) → prvi objasnio inflaciju koja je bila izazvana otkrićem novih rudnika plemenitih metala → obilje onog što određuje vrijednost i cijenu je glavni uzrok porasta cijena → prvo glasno izlaganje da vrijednost novca i razina cijena ovise o količini novca u optjecaju

5. TEORIJA KOMPARATIVNIH PREDNOSTI U VT

- svaka zemlja treba proizvoditi one robe za koje ima najbolje uvjete proizvodnje, odn. robe kod kojih troši najmanju količinu rada → takve robe treba izvoziti i uvoziti one koje se jeftinije proizvode u inozemstvu
- tako nastaje međunarodna podjela rada i trgovina

6. KONCEPCIJA EKONOMSKOG RAZVOJA

- tendencija opadanja profitne stope u slobodnoj konkurenciji → konačan rezultat gosp. rasta je stagnacija
- **stagnacija** → stanje minimalne profitne stope u kojem prestaje investiranje
- dok su profiti pozitivni → $\uparrow K$ → $\uparrow w$ → \uparrow stanovništvo → širenje proizvodnje na lošija zemljišta → opadajući prinosi → $\downarrow pf$ $\downarrow K$ $\downarrow w$ → stagnacija

7. STAVOVI O POREZIMA

- porez na najamnine – trebaju ga snositi vlasnici, a ne radnici
- porez na profit – izaziva $\uparrow P$ i prevladavanje na potrošače
- porez na rente – trebaju ga snositi vlasnici zemlje
- porez na poljoprivredne proizvode

RICARDO vs. MALTHUS – ŽITNI ZAKON

- Ricardo: renta je društveno nepotrebno plaćanje, kad rastu rente (zbog zakona o žitu) $\rightarrow \downarrow pf \downarrow gosp. rast$
- Malthus: više cijene žita su u interesu radnika jer je njihova kupovna moć usko povezana s cijenom žita; slobodan uvoz bi $\downarrow P$ žita i doveo do depresije

NASSAU SENIOR

- „Politička ekonomija“ 1850
- 4 postulata na kojima se temelji ekon. teorija:
 - a) svaki čovjek želi pribaviti dodatno bogatstvo uz što manje žrtvovanja
 - b) stanovništvo je ograničeno jedino strahom da će uzmanjkati onih predmeta bogatstva koji su im potrebni
 - c) snage rada i dr. instrumenata koje proizvode bogatstvo mogu se bezgranično povećati korištenjem njihovih proizvoda kao sredstva daljnje proizvodnje
 - d) povećanjem poljop. rada povećava se uk. prinos, ali manje nego proporcionalno povećanju rada
- prihvaća teorije vrijednosti temeljene na korisnosti, ali smatra da nije važna samo korisnost nego i međuovisnost relativne korisnosti i relativne oskudnosti \rightarrow **korisnost i oskudnost zajedno određuju vrijednost**

JOHN STEWART MILL, 1806 – 1873

- „Sustav logike“, „Načela političke ekonomije“

1. TEORIJA PONUDE I POTRAŽNJE

- S i D kao rasporedi koji pokazuju funkcionalan odnos između cijene i tražene i nuđene količine
- predložio jednadžbu za izračunavanje S i D umjesto omjera
- izložio je razliku između promjena S i D koje su određene cijenom i koje određuju cijenu

2. TEORIJA O DOBRIMA VEZANE PONUDE

- kad se dobra vezano proizvode u fiksnim proporcijama, ravnotežna cijena svakog od njih mora biti takva da **raščisti** njegovo tržište, pod uvjetom da je zbroj dviju cijena jednak njihovim prosječnim vezanim troškovima

3. TEORIJA RECIPROČNE POTRAŽNJE

- ponuda koju donosi jedna strana tvori njezinu potražnju za onim što donosi druga strana; stoga su S i D samo drugi izraz za recipročnu potražnju
- krivulja recipročne potražnje ne stavlja u odnos cijene i količinu već međunarodnu potražnju za dobrom pokazuje izraženu u količinama drugog dobra što bi ih neka zemlja bila voljna ponuditi u razmjeni
- do trgovine će doći kod onih cijena koje su potrebne da bi vrijednost uvoza postala jednaka ukupnoj vrijednosti izvoza ISTODOBNO i za svaku od strana u razmjeni

4. TEORIJA OPĆE RAVNOTEŽE U RAZMJENI

- ponuda dobra x_1 je također i potražnja za x_2 i obratno
- kod niske cijene x_1 izražene u obliku x_2 , postoji pritisak na rast cijene jer tražena količina x_1 nadmašuje nuđenu količinu ($D > S$); suprotna stvar se događa s x_2
- nastupaju promjene cijena dok se ne dođe do istodobnog čišćenja oba tržišta
- **višak D na jednom tržištu MORA značiti višak S na drugom**
- ta ideja je osnovica za razumijevanje načina na koji su tržišta međusobno povezana u općoj ravnoteži

5. STACIONARNO STANJE

- jedini klasični ekonomist koji nije vjerovao da je stacionarno stanje gospodarstva nepoželjno \rightarrow u stacionarnom stanju bi se mogli vrednovati problemi raspodjele (pravednosti) i poduzeti brže društvene reforme
- jedino sredstvo za postizanje veće jednakosti je **preraspodjela bogatstva**, a ne dohotka
- gosp. rast ograničavaju opadajući prinosi u poljoprivredi i opadajući poticaj investiranju \rightarrow zbog toga se gosp. kreće iz napredujućeg u stacionarno

6. FUNKCIJE DRŽAVE

- nužne i izborne
- formulirao većinu popularnih iznimaka od laissez-fairea koje su postale integralnim dijelom suvremenog kapitalizma

7. DOKTRINA O FONDU NADNICA

- 1869. odriče se doktrine o fondu nadnica
- postao naklonjen radničkim sindikatima → kapitalist pod utjecajem sindikata može povećati nadnice, odn. fond nadnica smanjujući svoj dohodak → smanjujući izdatke za sebe i obitelj mogao bi potrošiti više na rad, a radnički sindikati bi mogli preraspodijeliti dohodak u korist radnika

8. SOCIJALNA I EKONOMSKA POLITIKA

- jednakost prilika, a ne dohotka ili talenata
- središnja uloga države → utemeljiti socijalnu i ekonomsku politiku koja dovodi do jednakosti prilika
- zagovornik proporcionalnog oporezivanja → **porezi na nasljedstvo** – za suzbijanje nejednakosti bogatstva i **porezi na raskoš** (na snobovska dobra)
- **sirotinjski zakoni** → treba oblikovati sustav potpore koji bi se pobrinuo za siromašne, a obeshrabrivao zdrave i snažne da ne postanu štíćenici države
- sustav pomoći temeljen na obrazovanju → država treba obrazovati sirotinjsku djecu
- odgovornost države je ukloniti svako ograničenje što ih pravni i fiskalni sustavi postavljaju nastojanjima siromašnih da se pobrinu za poboljšanje svog položaja

Nezaposlenost resursa → Malthusova kritika Sayova zakona tržišta

Mill je tvrdio da nezaposlenost resursa nije moguća (osim povremeno) zbog Sayova zakona tržišta jer bi se štednja automatski pretvarala u drugi oblik potrošnje – investicije → zbog toga je nemoguća opća pretrpanost dobrima zbog nedovoljne potrošnje → nedostatak agregatne potrošnje je nemoguć u gosp. sustavu

SIR EDWIN CHADWICK

- bio je pokretačka sila poboljšanja sirotinjskih zakona, vodoopskrbe, odvodnjavanja, kanalizacije, javnog zdravstva, školske arhitekture, obrazovanja siromašnih...
- **u općem interesu je sve ono što smanjuje ekonomsko rasipanje** → nasuprot Benthamovoj teoriji javnog interesa
- **načelo prevencije** – najsigurniji način smanjivanja rasipanja nije ublažavanje neefikasnosti NAKON što je do njih već došlo, nego sprečavanje da do njih uopće i dođe → prijedlog da se u Londonu osnuje gradska policija
- istraživanjem kriminalaca došao do zaključka da oni glede izbora svoje „karijere“ donose racionalne odluke temeljene na novčanom dobitku → važnost stroge kazne kao jakog sredstva odvraćanja od zločina
- reforme koje bi učinile policiju učinkovitijom: nagrađivanje policije (temeljiti policijske nadnice na produktivnosti), administrativne uštede (centralizacija ureda smanjuje troškove), tehnološke inovacije (zamjena uniformiranih policajaca onima u civilnoj odjeći)
- osuđivao nestručnost porotnika i nepravilne postupke sudaca
- zagovarao pojednostavljenje sudskih postupaka

NASTAVLJAČI I POPULARIZATORI KLŠ

JEREMY BENTHAM, 1748 – 1832

- „Uvod u načela morala i zakonodavstva“
- najpoznatiji predstavnik **utilitarizma** → učenje koje ljudsko djelovanje promatra sa stanovišta kako neka aktivnost djeluje na sreću, dobrobit ili bol pojedinca
- interes svakog pojedinca mora se dovesti do poistovjećivanja s općim interesom → **ljudsko postupanje treba max. sreću max. broja ljudi**
- opći interes zajednice se mjeri zbrojem individualnih interesa u zajednici (*kritika → zablude poopćavanja)
- 2 načina tumačenja načela korisnosti (osobnog interesa):
 - a) **prirodna istovjetnost interesa** (A. Smith)
 - b) **umjetna istovjetnost interesa** (Bentham) → nepostojanje prirodne harmonije → interes svakog pojedinca mora se poistovjetiti s općim interesom
- „**račun sreće**“ – zbrajanje kolektivnih užitaka i bolova → izračunavanja blagostanja

JEAN BATISTE SAY, 1776 – 1832

- u potpunosti **odbacuje RTV** i naglašava **korisnost** kao determinantu vrijednosti i cijena
- prvi ekonomist koji vrijednost faktora proizvodnje izvodi iz vrijednosti njihovih proizvoda
- troškovi proizvodnje utječu na cijenu samo preko ponude → oni čine donju granicu iznad koje djeluje korisnost kao čimbenik vrijednosti i cijena
- razvio koncepciju rada, kapitala i zemlje kao faktora proizvodnje koji svi daju doprinos proizvodnji
- **Sayov zakon tržišta** → svaka S stvara svoji D pa zato ne može doći do kroza hiperprodukcije roba → sustav regulira sam sebe

THOMAS ROBERT MALTHUS, 1766 – 1834

- „Esej o načelu stanovništva i kako ono utječe na buduće ponašanje društva” 1798.
- stanovništvo raste geometrijskom stopom, a proizvodnja hrane samo aritmetičkom stopom → stanovništvo se udvostručava svakih 25 godina; proizvodnja hrane ne prati rast stanovništva → nastaje glad, siromaštvo, bijeda
- 2 načina rješavanja problema:
 - a) preventivno (kontracepcija) → ↓ nataliteta
 - b) nasilno (bolesti) → ↑ mortaliteta

REAKCIJE NA KAPITALISTIČKI SISTEM

kraj 18. – početak 19. st.

1. NASTAVLJAČI I VULGARIZATORI PE

- Sismondi, Say, James Mill, John Stewart Mill, Malthus
- J. C. L. Simon de **SISMONDI**
 - nesputana konkurencija vodi sveopćem suparništvu, proizvodnji u velikim razmjerima i višku ponude → ubrzani nastanak ek. kriza i depresije
 - anticipirao klasnu borbu rad – kapital → krivac: institucije kapitalizma
 - klasičari su smatrali da je uvođenje strojeva blagotvorno
 - Sismondi uočava prednosti strojeva zbog snižavanja troškova, ali **strojevi stvaraju tehnološku nezaposlenost + strojevi su skupi → propast mnogih malih proizvođača → nezaposlenost → smanjivanje dohotka → pad potražnje → hiperprodukcija → ek. kriza**
 - država i ekonomija su neodvojive
 - ekonomija = moralna znanost → fizička dobrobit čovjeka je predmet političke ek; znanost koja se bavi samo povećanjem bogatstva = lažna znanost
 - postupanje prema osobnom interesu se ne podudara uvijek s općim interesom (pljačka)
 - osnivač pojma proleterijat → htio poboljšati njihov položaj
 - od njega počinje ogranak istraživanja – **društvena ekonomija**

2. SOCIJALISTI – RIKARDIJANCI, 1821 - 1840

- interpretirali Ricardovu teoriju (RTV) sa stanovišta radničke klase
- William Thompson, John Gray, John Francois Bray, Thomas Hodgskin

3. SOCIJALISTI UTOPISTI, 16 – 19. st.

- Saint Simone, Charles Fourier, Robert Owen

4. FRANCUSKI SOCIJALISTI, 19. st.

- Louis Blanc, Pierre Joseph Proudon
- **JOSEPH PIERRE PROUDHON** – skolastički anarhist
 - želja da se ukine svaka vlast
 - briga za pravdom u razmjeni
 - protiv nezarađenog dohotka u obliku rente, kamate ili profita → svatko bi trebao raditi
 - htio je očuvati ek. snage i institucije, samo ukloniti postojeći sukob među njima
 - imovinu ne bi trebalo eliminirati već univerzalizirati → svatko bi trebao imati imovinu
 - smatrao cjenovni mehanizam tlačiteljskim jer omogućuje pobjedu jačeg (imućnijeg) nad slabijim → zakon S i D je loš zbog neujednačene difuzije tržišne moći
 - protiv monopola → treba stvoriti prikladnije okruže za konkurenciju kako bi njezini korisni učinci mogli doći do izražaja
 - znanost je jedina sposobna uspostaviti društvenu harmoniju, a ne vlast i osobni interes

5. NJEMAČKA HISTORIJSKA ŠKOLA, 1843 - 1883

- Wilhelm Roscher, Bruno Hildebrandt, Karl Knies, Gustav Schmoller

SOCIJALIZAM

16 – 19. st.

- socijalizam je naziv za školu ek. misli i njezino učenje o **idealnom društvu**
- idealno društvo se zasniva na društvenom vlasništvu i općoj jednakosti ljudi (jednakost u potrošnji i raspodjeli)
- ne polazi od individualnih interesa, već od zajedničkih interesa
- predstavnici:
 - **rani socijalisti** (16. st.): Thomas Morus (društvo bez provatnog vlasništva, nema robne proizvodnje ni razmjene), Tommaso Campanella, Thomas Münzer (društvo treba biti sastavljeno po Božjim zapovijedima)
 - **veliki socijalisti utopisti**: Saint Simone, Charles Fourier, Robert Owen
 - **socijalisti rikardijanci**
- kritika kapitalizma → smatraju da društvena bijeda proizlazi iz ljudskog egoizma i konkurencije → treba ukinuti privatno vlasništvo i konkurenciju
- opis budućeg, boljeg, humanijeg društva
- metode: prosvjećenje, obrazovanje, uvjeravanje
- koriste Ricardovu RTV
- jedino je rad stvaralac vrijednosti → radnicima pripada čisti proizvod njihovog rada
- profit, kamata i renta su neradni dohoci i rezultat su neplaćenog radnikovog rada

Povijesne okolnosti:

- društvena reorganizacija nakon FR revolucije
- porast industrijalizma i tvorničkog sustava u EN
- dislociranje radničke klase
- prenapučenost gradova

SAINT SIMONE, 1760 – 1825

- 3 faze razvoja društva:
 - i. feudalno-vojnički sistem
 - ii. kapitalistički sistem
 - iii. **naučno-industrijski sistem** → nauka i industrija posebno važne za razvoj
- slobodnu konkurenciju zamjenjuje kooperacijom i organizacijom proizvodnje
- ne ukida privatno vlasništvo
- raspodjela se vrši prema radu i kapitalu (vlasništvu)
- za društvenu reorganizaciju → vladavina nad ljudima bi trebala biti zamijenjena vladavinom nad stvarima → **industrijsko upravljanje**
- buduće dobro društva počiva u **povećanoj proizvodnji** → proizvodnja korisnih stvari jedini je razuman i pozitivan cilj što ga politička društva mogu sebi postaviti
- ključ povećanoj proizvodnji je u razumu i istovjetnosti klasnih interesa
- **zajednički industrijski cilj: povećani output**
- plan „**industrijskog parlamenta**“:
 - i. 1. tijelo – dom invencije → 300 čl. – građ. ing., pjesnici, umjetnici, arhitekti → izgradnja plana javnih radova
 - ii. 2. tijelo – dom ispitivanja → 300 čl. – matematičari, fizičari → ocjena izvedivosti i poželjnosti projekta
 - iii. 3. tijelo – dom izvršenja → neodređen br. čl. – predstavnici svake grane industrije → ima pravo veta na predložene projekte
- glavno odstupanje od klasičara → nepovjerenje u osobni interes kao vodeću silu i inzistiranje da on bude zamijenjen suradnjom i poistovjećivanjem klasnih interesa
- vlada treba osigurati zaposlenost snažnima i pomoć nemoćnima

CHARLES FOURIER, 1772 – 1837

- njegov plan reorganiziranja društva: privredne organizacije – **falange** i šira zajednica – **falangsteri** (vrtni gradovi)
- falangsteri se zasnivaju na privatnom vlasništvu, ali državi plaćaju naknadu za korištenje državnog vlasništva
- glavna grana je poljoprivreda i industrija
- kolektivna ekonomska proizvodnja
- suradnja umjesto nesputanog osobnog interesa
- svi članovi imaju obvezu da rade, ali i da sudjeluju u raspodjeli koja se vrši po kapitalu, radu i znanju
- nije vjerovao u izjednačavanje dohotka raspodjelom; nejednakost i siromaštvo su Božja određenja i tako mora ostati
- glavno zlo kapitalizma → sukob individualnih interesa → uklanjanje tog problema tako da svaki član uz zaradu nadnice može biti i združeni vlasnik

ROBERT OWEN, 1771 – 1858

- potpuno ukidanje privatnog vlasništva
- društvo se treba zasnivati na društvenom vlasništvu i treba postojati jednaka raspodjela među svim sudionicima proizvodnje
- **model kooperativnih zajednica** → proizvode za svoje potrebe, a višak iznose na tržište; cilj koop. zajednice je rješavanje nezaposlenosti
- razmjena roba se treba odvijati po **principu ekvivalencije** → banke igraju važnu ulogu → korištenjem banke eliminira se eksploatacija rada od strane kapitala jer se robe razmjenjuju po principu ekvivalencije
- siromašni nisu siromašni zato što su manje vrijedni → treba poboljšati njihovo društveno okruženje
- eksperiment u New Lanarku → želio dokazati da bi promjena u društvenom okruženju promijenila radnikov značaj → zadovoljna radna snaga = efikasna radna snaga
- ograničio je rad djece, obrazovao ih, poboljšao stambene uvjete radnika, povećao nadnice, skratio radni dan... → nastavak zarađivanja značajnog profita
- usprkos tome, na napuštanje projekta nagovorili su ga poslovni partneri, što ga je još više uvjerilo da oslanjanje na privatnu inicijativu ne može dovesti do trajne društvene i ek. reforme
- za veću ulogu države: zakoni o tvorničkim reformama, pomoć nezaposlenima, racionalni sustav obrazovanja

NJEMAČKA POVIJESNA ŠKOLA

od 1840-tih do I. svj. rata

- 2 inačice historicizma:
 - i. njemačka – pozadina Marxovih dostignuća
 - ii. britanska – utjecaj na brit. neoklasiku i am. institucionalizam
- 2 skupine njemačkih historičista:
 - i. starija i manje ekstremna škola – W. Roscher, Karl Knies, Bruno Hildebrand
 - ii. mlađa, ekstremnija i beskompromisnija škola – G. Schmoller
- **povijest** je bitna determinanta ekonomije
- ne izučavaju ekonomiju, već pojedine **nacionalne ekonomije** jer smatraju da ne postoje opći ek. tokovi (kao klasičari), već zakoni koji su specifični za pojedine privredne sisteme i nac. privrede
- predmet izučavanja: **Njemačka nacija, privreda, te metode njezinog razvoja**
- zagovara državni intervencionizam i etatizam
- promicali su socijalnu politiku poboljšanja položaja radničke klase

FRIEDRICH LIST, 1789 – 1846

- preteča NJPŠ → koristio povijesne usporedbe kao sredstva dokazivanja valjanosti ek. pretpostavki
- povijesne okolnosti:
 - Njemačka je nakon Napoleonovih ratova bila podijeljena u 39 država → nije bilo ek. i polit. jedinstva
 - osebujne međudržavne carine ometale su razmjenu dobara, ali nije bilo uvoznih carina što je dovelo do pojave velike količine britanskih proizvoda na njem. tržištu po krajnje niskim cijenama → ugroženo postojanje njem. proizvođačkih i trgovinskih interesa
 - potreba za jedinstvom i jednoobraznim carinama
- prema Listu, gosp. mora proći kroz uzastopne stadije prije nego što dosegne zrelo stanje:
 - i. barbarski
 - ii. stočarski
 - iii. poljoprivredni
 - iv. poljoprivredno-prerađivački → potrebna ek. zaštita
 - v. poljoprivredno-prerađivačko-trgovinski → slobodna trgovina ponovno postaje opravdana

} idealno uz slobodnu trgovinu između država
- samo je VB dosegla 5. stadij
- ne može biti ravnopravne međunarodne konkurencije dok sve zemlje ne dođu u 5. stadij
- zagovarao je zaštitne carine u Njemačkoj dok ne dođe u 5. stadij
- presudna veličina u gosp. nije bogatstvo nego **proizvodna moć**
- cilj ek. aktivnosti: **nac. razvoj i skupljanje ek. moći**
- **industriju** je smatrao društvenom silom koja sama stvara i poboljšava rad i kapital
- zagovarao je uvođenje industrije u nerazvijene zemlje jer ona daje zamah i smjer budućoj proizvodnji

WILHELM ROSCHER

- „Načela političke ekonomije“
- želio je otkriti zakone društveno-ekonomskog razvitka pomoću kojih bi se moglo uspoređivati postojeće stadije unutar i između nac. država
- nevjerojatno prikazivanje povijesno-statičke virtuoznosti usmjerene na tumačenje važeće ekonomske teorije
- unatoč nastojanjima nije uspio utemeljiti ikakve zakone povijesnog razvitka

GUSTAV SCHMOLLER

- „Nacrt opće ekonomske teorije“
- koristi povijesni i etnološki pristup temama
- pokušaj organskog izučavanja ekonomije
- tvrdio da je rikardijanska analiza beskorisna i štetna
- predložio je potpuno odbacivanje te teorije zbog nerealnih pretpostavki, stupnja teorijske apstrakcije, zanemarivanja međusobno povezanih i relevantnih činjenica

MARKSIZAM

KARL MARX, 1818 – 1883

- „Osnove kritike političke ekonomije“ 1857, „Prilog kritici političke ekonomije“ 1859, „Teorije o višku vrijednosti“, „Kapital“
- idejni izvori: socijalisti utopisti, KLŠ, Njemačka idealistička filozofija, materijalistički pogled na svijet (materija je primarna, a ne ideja)
- povijesne okolnosti:
 - ubrzan razvoj kapitalističkog načina proizvodnje → socio-klasno raslojavanje i veliki klasni sukobi
 - pokušaji političke organizacije radnika i kapitalista (sindikati, političke partije, revolucije)
 - kolonijalne politike
- dominantna figura u Njemačkoj filozofiji 19. st. – **Georg Hegel** → prema njemu, **povijest** sadrži ključeve znanosti o društvu → povijest je organski proces kojim upravlja ljudski duh i ishod je suprotstavljenih sila
→ **TEORIJA NAPRETKA** → do napretka dolazi kad se te sile sukobe, obje u borbi bivaju poništene i nadmašene trećom silom → tzv. **DIJALEKTIKA**

1. MARXOVO TUMAČENJE POVIJESTI

Dijalektički materijalizam

- glavni pokretač u povijesti je **način na koji pojedinci probavljaju sredstva za život, tj. zadovoljavaju svoje materijalne potrebe**
- ekonomija = znanost proizvodnje (proizvodnja = povijesni i ek. čin)

- razvitak proizvodnih snaga u gosp. ovisi o stupnju do kojeg je prevedena **podjela rada** → ima za posljedicu **SUKOB INTERESA**

- podjela rada vodi do odvajanja ind. i trg. od poljop. rada → odvajanje grada i sela → odvajanje ind. od trg. rada → podjela među radnicima UNUTAR svake vrste rada

→ daljnji sukobi: pojedinačni vs. interesi zajednice → radnici postaju vezani lancima za određeni posao → rad postaje STRANA SILA koja im je suprotstavljena i koja ih porobljuje
→ iz ovog sukoba nastaje **država**, kao neovisna sila odvojena od pojedinca i zajednice

- **SNAGE PROIZVODNJE** – dinamičke sile; mijenjaju se kao rezultat promjene stanovništva, otkrića, inovacija i sl.
- **PROIZVODNI ODNOSI** – statičke sile → pravila kapitalističke igre: imovinski odnosi (između ljudi i stvari) i ljudski odnosi (između ljudi)
- cjelokupnost tih odnosa tvori ekonomsku strukturu društva na čemu se diže **PRAVNA I POLITIČKA NADGRADNJA** koja odgovara određenim oblicima društvene svijesti
- dinamičke snage proizvodnje dolaze u sukob sa statičkim odnosima proizvodnje
- kad se ovaj sukob dovoljno zaoštri, nastupa klasna borba i revolucija, a piramida se ruši od vrha do dna
- **sukob između PS i PO je pokretačka snaga socijalnih revolucija**

Periodizacija faza povijesnog kretanja:

- I. prvobitna zajednica
- II. robovlasnički sustav
- III. feudalizam
- IV. kapitalizam
- V. komunizam

2. RADNA TEORIJA VRIJEDNOSTI

- prihvaća i razvija RTV
- razgraničava upotrebnu i prometnu vrijednost
 - **upotrebna vrijednost** → objektivno svojstvo robe da zadovoljava neku ljudsku potrebu neovisno od subjektivnog stava potrošača prema njoj
 - **prometna vrijednost** → svojstvo izraženo u cijeni koju neka roba može postići na tržištu; oscilira oko količine utrošenog rada
- vrijednost nastaje u **proizvodnji**, a realizira se na tržištu u interakciji S i D
- cijene su novčani izraz vrijednosti
- **rad je izvod svega bogatstva**
- **jedino rad može stvoriti višak vrijednosti**
- strojevi su **zamrznuti rad**, stoga im je vrijednost jednaka tr. rada koji ih je proizveo

- **kritika klasične RTV:**
 - cijene ne fluktuiraju nasumice, nego do određene točke, a to su **troškovi proizvodnje** (odn. tr. rada)
 - **vrijednost ne određuju zakoni tržišta nego sama proizvodnja**
 - ako je $p < tr.$ proizvodnje → proizvođač mora prestati poslovati
 - ako je $p > tr.$ proizvodnje → višak profita koji privlači konkurente, ↑ proizvodnje ↓ cijene
- **razlikuje potreban rad i višak rada**

vrijednost robe → $W = c + v + m$

c = dio uloženog kapitala u proces proizvodnje koji na proizvod prenosi svoju vrijednost (kroz amort), ali ne stvara novu vrijednost → **PRENESENA VRIJEDNOST**

v = dio uloženog rada koji u procesu proizvodnje reproducira novu vrijednost i stvara novu vrijednost → **NAJAMNINA**

m = dio novostvorene vrijednosti proizvedene u višku radnog vremena kojeg kapitalist prisvaja i ne plaća radniku u obliku najamnine; izvor profita i neradnih dohodaka → **VIŠAK VRIJEDNOSTI**

$(v + m)$ → novostvorena vrijednost
- kapitalisti eksploatiraju radnu snagu i nijekanjem eksploatacije izazivaju gnjev radnika → treba ↓ radne sate i ↑ nadnice

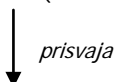
3. TEORIJA RASPODJELE VIŠKA VRIJEDNOSTI

- raspodjela uvjeta proizvodnje** na razne grane, oblasti → državnom silom, dogovorenim prioritetima, pljačkom...
- raspodjela rezultata proizvodnje** (BDP i ND) po kriteriju vlasništva, po kriteriju rada → stvara dohotke određenih klasa

- sistem raspodjele:

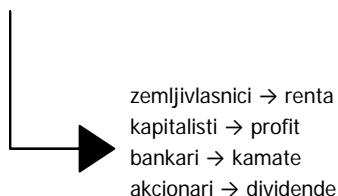
$$c + v + m = \text{BDP}$$

$$v + m = \text{ND (novostvorena vrijednost)}$$

KAPITALISTIČKA KLASA → isplaćuje najamnine radnicima
→ zadržava višak vrijednosti

*sudjeluju u
raspodjeli*

4. TEORIJA KAPITALA

- kapital je samo ono sredstvo za proizvodnju i novac koji se koristi uz upotrebu tuđe radne snage za proizvodnju i oplodnju vrijednosti
- kapital sa 2 stanovišta:
 - sa stanovišta stvaranja vrijednosti: **konstantni i varijabilni**
 - sa stanovišta cirkulacije kapitala: **fiksni i cirkulirajući**

5. TEORIJA RADNE SNAGE I NAJAMNINE

- riješio problem neekvivalentne razmjene roba
- **razlikuje radnu snagu i rad**
- radna snaga → ukupnost psihofizičkih sposobnosti pojedinca koje on upotrebljava u procesu proizvodnje
- rad → trošenje radne snage u procesu proizvodnje
- na tržištu radne snage kapital ne kupuje rad već upotrebu radne snage pod određenim uvjetima i na određeno vrijeme
- najamnina je cijena upotrebe radne snage pod određenim uvjetima, a ne rada

6. TENDENCIJE KRETANJA KAPITALIZMA

I. ZAKON AKUMULACIJE I PADAJUĆA PROFITNA STOPA

- u kapitalizmu poslovni ljudi nastoje steći što više viška vrijednosti kako bi povećali svoj profit
- višak vrijednosti potječe od rada, stoga bi bilo da očekivati da će kapitalisti tragati za radno intenzivnim metodama proizvodnje, no oni zapravo stalno teže zamijeniti rad kapitalom

- zamjena rada kapitalom može pojedinom kapitalisti biti profitabilna, ali ako svaki kapitalist uvede više strojeva → raste organski sastav kapitala → pada višak vrijednosti → pada prosječna profitna stopa
- drugi razlog zašto bi s vremenom profitna stopa mogla padati → nastojanje radnika da im se povećaju nadnice → ↑ tr. proizvodnje, a cijene su i dalje određene društveno potrebnim radom

II. ZAKON RASTUĆE KONCENTRACIJE I CENTRALIZACIJE KAPITALA

- težnja za profitom → veća zamjena rada kapitalom → sitna industrija se pretvara u poduzeća velikih razmjera poslovanja s izrazitom podjelom rada i sposobnošću za mnogo veći output
- to vodi općoj hiperprodukciji → ↓P do točke na kojoj bi samo najefikasniji proizvođači mogli opstati → propast malih poduzeća → industrija bi postala centraliziranija, a ekonomija bi se zadržala u rukama nekolicine

III. ZAKON RASTUĆE INDUSTRIJSKE REZERVNE ARMIJE NEZAPOSLENIH RADNIKA

- tehnološke inovacije → zamjenjivanje rada kapitalom → pad zaposlenosti radničke klase
- 2 vrste nezaposlenosti: **tehnoška** (zamjena rada strojevima) i **ciklička** (uzrokovana hiperprodukcijom) → rastuća armija nezaposlenih

IV. ZAKON RASTUĆE BIJEDE RADNIKA

- ↑ industrijske rezervne armije → ↑ bijede proleterijata
- kapitalisti općenito teže ublažiti opadanje profitne stope snižavanjem nadnica, nametanjem duljeg radnog vremena, uvođenjem dječjeg i ženskog rada → sve to doprinosi apsolutnoj bijedi radničke klase

V. KRIZE HIPERPRODUKCIJE I KRITIKA SAYOVOG ZAKONA TRŽIŠTA

- povezuje poslovne cikluse s investicijskim trošenjem
- ↑ nezaposlenih ↓ nadnica → unajmljivanje više rada ↓ investicija u strojeve i opremu → ↑ nadnica → zamjena radnika strojevima → ↑ nezaposlenosti ↓ nadnica ...
- to uzrokuje **periodične krize**
- s vremenom krize postaju veće i pogađaju više ljudi
- postoji tendencija prema **TRAJNOJ DEPRESIJI** jer industrijska rezervna armija postaje veća kako krize postaju žešće → logičan ishod je **SOCIJALNA REVOLUCIJA**

Klasični ekonomisti: $C - M - C$

Marx: $M - C - M'$

C – robe, M – novac; $M' = M + \text{profit}$

Marx → kapital se akumulira radi kupnje/proizvodnje roba, koje se zatim prodaju za još veću sumu novca

Komunistički manifest

1. ukidanje zemljišne imovine i upotreba svih zemljišnih renti u javne svrhe
2. vrlo progresivni ili stupnjeviti porez na dohodak
3. ukidanje svakog prava nasljeđivanja
4. konfisciranje imovine svih emigranata i pobunjenika
5. centraliziranje kredita u rukama države posredstvom nac. banke s državnim kapitalom i isključivim monopolom
6. centraliziranje sredstava komuniciranja i transporta u rukama države
7. umnožavanje tvornica i sredstava za proizvodnju u vlasništvu države, obrada pustopoljina i opće poboljšanje tla prema zajedničkom pravu
8. jednaka obveza svih na rad. Stvaranje industrijskih armija, osobito za zemljoradnju
9. spajanje zemljoradnje s prerađivačkom djelatnošću; postupno ukidanje razlike između grada i sela ravnomjernijim raspoređivanjem stanovništva
10. besplatno obrazovanje za svu djecu u javnim školama. Ukidanje tvorničkog rada djece u njegovu dosadašnjem obliku. Spajanje obrazovanja s industrijskom proizvodnjom.

– ova škola je podijeljena na niz struja:

- I. sovjetski marksizam – posebna uloga države u reguliranju privrede (državni socijalizam)
- II. kineski marksizam – zagovara sporiji tijek ek. razvoja unutar državnog socijalizma
- III. jugoslavenski marksizam – ideja o samoupravljanju

NEOKLASIČNA ŠKOLA

1871 – 1929 (do početka velike krize)

1980 – danas

KARAKTERISTIKE:

- marginalna analiza
- metodološki individualizam
- ekonomski liberalizam
- slobodno tržište
- obrana interesa kapitala
- kritički odnos prema državi

Od klasične škole ne preuzima:

- teoriju radne vrijednosti; zamjenjuje ju s teorijom marginalne korisnosti (svatko dobiva prema gran. vrijednosti rada)
- političku ekonomiju
- analizu odnosa između socijalnih klasa

Povijesne okolnosti:

- industrijski kapitalizam, ekonomski liberalizam
- pojava monopola i monopolističke konkurencije
- klasno-politički sukobi, pojava radničkog pokreta
- kritika marksizma

Osobine neoklasične metodologije:

- pozitivističko-empirijska koncepcija ekonomije
- promatranje ekonomije sa stanovišta subjektivne teorije marginalne korisnosti
- promatranje ekonomije kao skupa različitih tržišta i ravnoteže među njima
- slobodno tržište, slobodna konkurencija, individualizam, liberalizam
- racionalno ponašanje
- dominacija mikroekonomske analize do pojave Keynesa
- mehanicistički pristup ekonomiji
- dihotomija realnog i novčanog sektora

Glavne teorije neoklasične škole:

1. **subjektivna teorija vrijednosti i cijena** – Jevons, Menger, Walras
 - a. načelo marginalne korisnosti
 - b. načelo marginalne produktivnosti
2. **Sayov zakon tržišta**
3. **kvantitativna teorija novca** – Fisher
4. **teorija opće privredne ravnoteže** – Walras
5. **opća ravnoteža i ekonomsko blagostanje** – Pareto

Osnivači: Jevons, Menger, Walras, Marshall

Grane NŠ:

1. **monetarizam**, 1950-tih; Friedman, Fisher
2. **ekonomika ponude**, 1980-tih; Laffer, Roberts, Norman, Ture
3. **ekonomika racionalnih očekivanja** RATEX, poslije 2.svj.rata do danas; Lucas, Sargent, Barro
4. **neoklasična sinteza**; Hiks, Samuelson
5. **ustavna politička ekonomija**; Buchanan

Razlike između klasičara i neoklasičara:

Klasičari	Neoklasičari
problem vrijednosti i makroekonomske probleme	problem cijena i mikroekonomsko pitanje
problem proizvodnje i raspodjele dohotka	proizvodnja i razmjena (konkurencija, monopoli, potrošači, tvrtke)
pretpostavljaju slobodnu konkurenciju	u analizu uvode i monopole
politička ekonomika	ekonomija

MARGINALIZAM

- metodologija ekonomskog istraživanja koja izučava marginalne veličine u ekonomiji
- od 1871 – do danas
- Menger i Jevons

Karakteristike:

- uvodi pojam granične korisnosti; marginalno pravilo $MR=MC$, $P=MC$
- rješava problem „ekonomskog paradoksa“
- individualno-utilitaristički pristup sa stajališta potrošača (min. troškovi, max. korisnost)
- cijena neke robe ne zavisi od njene ukupne korisnosti nego od marginalne korisnosti
- cijena faktora proizvodnje ovisi o marginalnoj vrijednosti tog faktora
- pojam potrošačkog i proizvođačkog viška

CARL MENDER, 1840 – 1921

- „Načela političke ekonomije“ 1871.

1. DOBRA vs. KORISNE STVARI

- razlikuje dobra od korisnih stvari
- razlikuje dobra I. stupnja i dobra višeg stupnja → kauzalni slijed
- ograničena max. korisnost → najpotpunije zadovoljenje jedne potrebe ne može održati život i blagostanje
- razlikuje ekonomska dobra i neekonomska dobra
- korisnost = svojstvo stvari da zadovolji neku potrebu
- upotrebnu vrijednost imaju samo ekonomska dobra jer ona podrazumijeva oskudnost

2. NAČELO GRANIČNE JEDNAKOSTI

- ljudi kombiniraju potpunije zadovoljenje prećih potreba s manjim zadovoljenjem manje nužnih potreba → NAČELO GRANIČNE JEDNAKOSTI → pojedinac raspoređuje potrošnju tako da zadovoljstva na granici budu jednaka, čime maksimizira ukupno zadovoljstvo.

3. TEORIJA MARGINALNE KORISNOSTI

- primjenjuje oportunitetne troškove za vrednovanje dobara višeg stupnja (inpute)
- vrijednost jedne jedinice inputa (npr. rada) određena je neto gubitkom zadovoljstva zbog smanjenja outputa koji se može pripisati toj jedinici rada [\downarrow outputa ovisi u kojoj su mjeri resursi zamjenjivi → inputi u fiksnim i varijabilnim proporcijama]

WILLIAM STANLEY JEVONS, 1835 – 1882

- „Teorija političke ekonomije“ 1871.

1. TEORIJA KORISNOSTI

- predmet ekonomije je max. užitka
- roba → donosi užitek / uklanja bol
- funkcija korisnosti → odnos između roba koje pojedinac troši i individualnog vrednovanja
- ukupna korisnost \neq granična korisnost
- **JEVONSOV ZAKON** → stupanj korisnosti glede pojedinčeve robe varira s posjedovanom količinom te robe i smanjuje se kako se povećava njena količina
- **NAČELO GRANIČNE JEDNAKOSTI** → količinu robe X bi trebalo podijeliti tako da povećanje korisnosti od dodavanja još jedne jedinice robe X u upotrebu x bude upravo jednako povećanju korisnosti od dodavanja još jedne jedinice robe Y u upotrebu y → $MU_x = MU_y$

2. TEORIJA RAZMJENE

- zakon indiferentnosti → samo jedna cijena za jednu (istu) vrstu robe na svim tržištima
- trgovinsko tijelo → svako tijelo, bilo kupca ili prodavača (*kritika → to bi zahtijevalo Σ svih korisnosti razl. pojedinaca)
- svako trgovinsko tijelo nastavlja trgovati sve dok se ne postigne ravnoteža u sjecištu krivulja graničnih korisnosti

3. TEORIJA RADA → rad = bilo koje bolno naprezanje koje osoba pretrpi imajući u vidu buduće dobro (nadnicu)

- radnik će prestati s proizvodnjom kad čista bol od rada bude ekvivalentna stupnju korisnosti proizvedene realne nadnice [trošak rada, odn. čista bol = nagradi od rada, odn. uk. korisnosti]

JEVONSOV SLIJED: tr. proizvodnje određuju ponudu → ponuda određuje konačni stupanj korisnosti → konačni stupanj korisnosti određuje vrijednost

BEČKA ŠKOLA I. (MIKROEKONOMIJA U BEČU)

- utemeljitelj: Carl Menger
- anticipirali marginalnu revoluciju u ekonomskoj analizi
- analitička ekonomija

JOHANN HEINRICH VON THÜNEN, 1783 – 1850

- pionir u teoriji lokacije
- uvidio razlike u troškovima proizvodnje poljoprivrednih proizvoda zbog različite kvalitete i položaja zemljišta
- **NAČELO GRANIČNE JEDNAKOSTI ALOKACIJE** → resurse treba alocirati u proizvodnju jednog dobra samo do točke na kojoj su troškovi proizvodnje tog dobra jednaki troškovima proizvodnje drugog dobra.

HERMAN HEINRICH GOSSEN, 1810 – 1850

- koristio Benthamovu teoriju užitka i bola (max. užitka, min. bola)
- Gossenovi zakoni:
 - PRVI GOSSENOV ZAKON – formirao načelo opadajuće granične korisnosti i dao mu grafički izraz
 - DRUGI GOSSENOV ZAKON – **uvjet max. korisnosti** → dana količina dobra mora se raspodijeliti među različite upotrebe tako da u svima njima granične korisnosti budu jednake

HANS KARL EMIL VON MANGOLDT, 1824 – 1868

- teorija profita i uloga poduzetnika

FRIEDRICH VON WEISER, 1851 – 1926

- proširio Mengerove ideje o korisnosti

1. WEISEROV MODEL TEORIJE VRIJEDNOSTI

(I.) DOBRA	1	2	3	4	5	6
(II.) CIJENE (=korisnosti)	5	4	3	2	1	0
(III.) UKUPNA KORISNOST (Σ korisnosti)	5	9	12	14	15	15
(IV.) UKUPNA VRIJEDNOST ($P \times Q$)	5	8	9	8	5	0
(V.) UK. KORISNOST – UK. VRIJEDNOST	0	1	3	6	10	15

uzlazni ogranak silazni ogranak

- ukupna vrijednost prvo raste, zatim doseže max., nakon toga pada
- uzbrdica vrijednosti (\uparrow uk. primitaka sve dok inkrementalni dodatak uk. korisnosti nadmašuje inkrementalni gubitak) i nizbrdica vrijednosti
- u zbiljskom gospodarstvu: **upotrebna vrijednost** \neq **razmjenska vrijednost**
= korisnost **= korisnost + kupovna moć**

2. TEORIJA EKONOMSKOG BLAGOSTANJA

- individualizam
- pojedinac je podložan ograničenjima koje razvijaju institucije, a institucije su rezultat individualne ljudske akcije (pojedinci stvaraju i uništavaju institucije)

prirodne kontrole (imovinska prava, zakoni) vode pojedinčevom razvitku
prirodne kontrole mogu pomahnitati u vlasti okrutnih vladara

- za uspostavljanje radničkih sindikata → kao obrambeno oružje protiv monopola
- uloga države → povećati blagostanje naroda; država treba na temelju teorije korisnosti procijeniti ek. moć

EUGEN BÖHM-BAWERK, 1851-1914

1. TEORIJA SUBJEKTIVNE VRIJEDNOSTI

- utjecaj graničnih parova kupaca i prodavača na cijene

2. TEORIJA KAPITALA

- **zaobilazne metode** proizvodnje su produktivnije nego izravne
- inputi se mogu koristiti u proizvodnji ili se mogu koristiti u proizvodnji kapitala, te nakon akumulacije kapitala kombinirati s radom → učinkovitija metoda jer je ukupni proizvod veći što je dulje razdoblje proizvodnje i što je kapitalno intenzivnija metoda (koristi se više kapitala)

ALFRED MARSHALL, 1842 – 1924

- „Načela ekonomike“, „Ekonomika industrije“, „Novac, kredit i trgovina“

1. VAŽNOST VREMENA I CETERIS PARIBUS

- predložio je da se problemom stalnih promjena (vremena) rukuje korištenjem pretpostavki *ceteris paribus*
- u kratkom roku promjene S i S se mogu zanemariti jer uzrokuju samo privremene oscilacije oko *normalne* cijene; neki inputi su fiksni, poduzeće može mijenjati samo varijabilne inpute; $ATC \neq AVC$
- funkcije prosječnih troškova imaju oblik slova U → dodavanjem varijabilnih inputa povećavaju se prinosi po jedinici inputa, a ATC i AVC padaju; nakon određene točke smanjuje se prosječna profitabilnost tih inputa i prosječni troškovi moraju rasti (vrijedi i za MC) → rezultat $MC = \min ATC$
- u srednjem roku, povećanje potražnje uzrokuje $\uparrow P \uparrow Q$, poduzeća ostvaruju ekon. profite (jer su prihodi $P \times Q$ veći od ukupnih troškova $q \times ATC$) → ekon. profiti su, u uvjetima konkurencije, signal da će doći do dugoročnih prilagođavanja
 - ekon. profit može natjerati poduzeća da \uparrow proizvodnju ili da na tržište uđu nova poduzeća
 - ulaskom novih poduzeća kratkoročna granska krivulja ponude se pomiče u desno, tržište je u ravnoteži s nultim ekon. profitom pri cijeni P i $\uparrow Q$
 - dugoročna funkcija ponude LRS je vodoravna u djelatnostima s konstantnim troškovima
- u dugom roku nema fiksnih troškova, $ATC = AVC$
- gosp. grane s rastućim troškovima → LRS pozitivnog nagiba
- gosp. grane s opadajućim troškovima → LRS negativnog nagiba

2. VANJSKE I UNUTARNJE UŠTEDE

- a) unutarnje uštede → unutar poduzeća, zbog podjele rada i efikasnijeg korištenja strojeva
 - b) vanjske uštede → vanjske poduzeću, ali unutarnje gosp. grani
 - a) bolja informiranost i vještine
 - b) raspoloživost stručnog rada
 - c) uštede uporabom spec. strojeva
- } ↓ troškove
↑ output
(silazna LRS)

3. POTRAŽNJA I POTROŠAČEV VIŠAK

- zakon potražnje = $\uparrow Q \downarrow P$ i obrnuto
- **potražnja za robom izvodi se iz zakona o opadajućoj korisnosti robe** → krivulja D ima oblik opadajuće krivulje marginalne korisnosti
- **potražnja za faktorima proizvodnje izvodi se iz opadajuće marg. produktivnosti faktora**
- **cijena ponude je određena troškovima proizvodnje, a cijena potražnje marginalnom korisnošću** → M. sinteza
- na potražnju utječu:
 - razdoblje potrebno za prilagođavanje (vrijeme!)
 - ukusi, preferencije, običaji (vrijeme!)
 - iznos novca (dohotka)
 - kupovna moć novca
 - krug roba koje mogu poslužiti istoj svrsi i njihove cijene
- **efekt supstitucije i efekt dohotka**
- **POTROŠAČEV VIŠAK** → razlika između cijene koju bi potrošač bio voljan platiti radije nego da ostane bez neke stvari i onoga što stvarno plaća

- 4. **OPOREZIVANJE** → oporezivanje onih gosp. grana s rastućim troškovima i subvencioniranje grana s opadajućim troškovima

- 5. **EKSTERNALIJE** → vanjske uštede; Pigouovi porezi; Coaseov teorem

- 6. **ELASTIČNOST** → elastičnost potražnje je mala ili velika količina kao odgovor na dano smanjenje cijene

$$\text{elastičnost danas: } Nd = \frac{\frac{\Delta Qd}{Qd}}{\frac{\Delta P}{P}}$$

- 7. **ALOKACIJA RESURSA** → najefikasnija alokacija resursa = sve inpute treba upošljavati do točke u kojoj im je granični proizvod jednak graničnim troškovima

- 8. **TEORIJA RADA** ≈ Jevons → radnici prestaju raditi kad je gran. korisnost od njihove nadnice jednaka gran. negativnoj korisnosti rada

9. TRŽIŠNA RAVNOTEŽA

- **KOLIČINA** → varijabla koja dovodi do prilagođavanja (odn. neovisna varijabla)
- ako je output ispod ravnotežnog → postojanje ekon. profita će poticati rast outputa
- ako je output iznad ravnotežnog → ekon. gubici će poticati smanjenje outputa

10. TRANSFORMACIJA POLITIKE EKONOMIJE U EKONOMIJU

LOSANSKA GRUPA NEOKLASIČARA

LEON WALRAS, 1834 – 1910

- „Elementi čiste političke ekonomije“ 1874.
- Marshall koristi parcijalnu ravnotežu, Walras koristi **opću ravnotežu** i analizira proces vrednovanja na svim tržištima, te naglašava uzajamnu ovisnost među tržištima

1. MARSHALL vs. WALRAS

Walras – cijena	Marshall – količina
$Qd_x = f(p_x)$	$Dp_x = f(q_x)$
$Qs_x = f(p_x)$	$Sp_x = f(q_x)$

2. WALRASOVA OPĆA RAVNOTEŽA U POTROŠNJI

- korisnost = razina zadovoljstva koju potrošač prima alternativnim košarama dobara
- funkcija korisnosti = skup ukusa/preferencija, $U = u(q_1, q_2, \dots, q_n)$
- **RARETE** = promjena uk. korisnosti = granična korisnost
→ uvijek pozitivna zbog nezasićenosti
- **GRANIČNA STOPA SUPSTITUCIJE** = omjer graničnih korisnosti bilo koja dva dobra
→ pojedinac max. zadovoljstvo kad je omjer intenzivnosti posljednjih zadovoljenih potreba jednak cijeni $\frac{mu_1}{mu_2} = P$

3. WALRASOV ZAKON

- viškovi potražnji i ponuda svih dobara moraju u zbroju biti nula, tj. S i D u realnom izrazu nisu neovisne
- Patinkinov pojednostavljeni slučaj sa 3 Walrasova tržišta → suma viška potražnji na dva tržišta mora biti jednaka minusu vrijednosti viška potražnje na trećem tržištu

4. PODJELA EKONOMIJE NA ČISTU I SOCIJALNU

- čista ekonomija – pozitivna, bez vrijednosnih sudova; korištenje matematičkih metoda
- socijalna ekonomika – uključuje vrijednosne sudove i istražuje raspodjelu društvenog bogatstva u skladu sa socijalnom pravdom
 - proturječnost 2 principa u ekonomiji:
 - a. **princip efikasnosti** – zasniva se na osobnom interesu i max. osobne korisnosti
 - b. **princip pravednosti** – altruistički motiv; želja za pravednošću → radikali i institucionalisti

PARETO, 1848 – 1923

- „Kurs političke ekonomije“ 1896
- **Pareto optimum** → stanje privrede u kojem nije moguće povećati blagostanje bilo kojeg pojedinca a da se istovremeno blagostanje nekog drugog ne pogorša → GSS između bilo kojeg para potrošačkih dobara mora biti ista za bilo koja dva pojedinca koji troše ta dobra
- **Paretova supstitucija faktora** → GSTS između bilo kojeg para inputa mora biti ista za sve proizvođače koji koriste oba inputa
- **blagostanje** → potrošači max. zadovoljstvo dok im GSS ne budu jednake; proizvođači max. profit tako da upošljavaju inpute dok im GSTS ne budu jednake

BEČKA ŠKOLA II. (BEČKA NEOKLASIČNA ŠK)

Predstavnici:

- Ludwin von Mises
- Joseph Schumpeter
- Friedrich Hayek
- Paul Rosenstein-Rodan

Karakteristike:

- **radikalni subjektivizam** – ljudi se razlikuju s obzirom na svoje znanje, očekivanja i opreznost; sve odluke koje se donose su po samoj svojoj prirodi subjektivne
- **metodološki individualizam** – proučavanje ekonomije na razini pojedinca
- **svrhovitost ljudskog djelovanja** – pojedinci djeluju sa određenom svrhom; pri donošenju odluka važna su očekivanja glede budućnosti i u skladu s njima ljudi poduzimaju akcije; protiv Benthamova viđenja da ljudi bivaju pasivno gurani užitkom i bolom
- **kauzalno-genetski značaj** – naglašava bit, a ne funkcionalne odnose; funkcionalizam naglašava uvjete koji moraju biti zadovoljeni da bi se ostvario cilj, a austrijancima je važnija priroda i bit stvari
- **metodološki esencijalizam**
- uvodi pojam savršene konkurencije i konkurencijsku ravnotežu; konkurencijski proces = poduzetnički proces
- opisuju inovacije i inoviranje, reklamiranje

LUDWIN VON MISES, 1881 – 1973

- uvidio da granična korisnost novca dolazi iz dva odvojena izvora:
 - objektivna razmjenska vrijednost novca → novac ima vrijednost koja proizlazi iz vrijednosti dobara što ih se može kupiti
 - subjektivna upotrebna vrijednost → novac se može držati za buduću razmjenu
- odbacio makroekonomski pristup monetarnoj teoriji → smatrao je da se kupovna moć ne može sažeto izraziti nekom jedinstvenom brojem razine cijena
- prema njemu, kupovna moć je široka lepeza dobara što ih se može kupiti s određenom količinom novca
- potražnja za novcem proizlazi iz njegove već postojeće cijene izražene u drugim dobrima, odn. njegove kupovne moći
- smatrao je da je inflacija igra nultog zbroja

FRIEDRICH HAYEK, 1889.

- istražuje učinak ΔM_s na sastav outputa
- **TEORIJA POSLOVNOG CIKLUSA** → $\uparrow M_s$ dovodi do \downarrow k.s. ispod ravnotežne razine, što potiče investiranje u kapital i time realocira resurse od proizvodnje potrošačkih dobara prema proizvodnji intermedijarnih (kapitalnih) dobara → rastu cijene kapitalnih dobara, a padaju cijene potrošačkih dobara → mijenja se struktura proizvodnje
- proizvodnja kao višestadijska aktivnost → promjena broja stadija ili realokacija resursa rezultira promjenom strukture proizvodnje → remeti se koordinacija između potrošača i proizvođača, te između štediša i investitora
- donositelji odluka prate **tržišne signale** (relativne cijene) i u skladu s tim koordiniraju svoje aktivnosti
- na tržišne signale utječu prirodne sile (tehnologija, ukusi, preferencije) → ponovno uspostavljaju ravnotežu
- monetarni poremećaji stvaraju neprirodne signale

JOSEPH SCHUMPETER, 1883 – 1950

- „Teorija gospodarskog razvitka“ 1911.; „Kapitalizam, socijalizam i demokracija“ 1942.; „Povijest ekonomske analize“ 1954.
- **poduzetnik** → glavni faktor gospodarskog napretka; ima funkciju donošenja odluka u gosp.; stvara inovacije
- kreativna destrukcija → proces industrijske transformacije koja prati radikalnu inovaciju → izazivaju ju poduzetničke inovacije → povećanje životnog standarda ljudi
- teorija ravnoteže *dinamičkog* karaktera
- **MODEL DEMOKRACIJE** → pojedinci su predstavnici naroda; politikom se ne treba baviti narod, već ljudi koji će se specijalizirati u njoj; u prirodi je svake zajednice da ima vođu; demokracija = vladavina naroda
- pojedinačno dobro prije općeg dobra; opće dobro ne postoji, postoji samo dobro većine; gomila uvijek ima snažan utjecaj na pojedinca
- kritika kapitalizma: kapitalizam nema glavnog pokretača – poduzetnika; u kapitalizmu prevladavaju 4 tipa kapitaliste → **fabrikant, kapitalist, direktor, osnivač**
- definira osnovne ekon. pojmove: ek. ideje, načela, hipoteze, teorije, doktrine

MONETARIZAM

1950 – danas

Osnivač: Milton Friedman

Predstavnici: A. Schwarz, Karl Brunner, Don Patinkin

Povijesne okolnosti: kriza keynesijanizma na zapadu i marksista na istoku, uspon liberalizma

Idejni izvori: Jean Bodin i Irving Fisher ($MV=PQ$)

Glavne ideje kvantitativne teorije novca:

- **vrijednost novca i opća razina cijena ovise o količini novca**
[veća količina novca izaziva pad njegove vrijednosti i veću opću razinu cijena]
- monetaristi daju prednost monetarnim varijablama; primarna, inicijalna i glavna veza ide od monetarnog ka realnom sektoru [keynesijanci, marksisti i radikali obrnuto]

Varijante kvantitativne teorije novca:

- Fisherova transakcijska verzija $MV=PQ$
- Dohodovna verzija (Marshallova i Keynesova)
- Friedmanova verzija

Glavne teze monetarizma:

- privatno vlasnička privreda je stabilna** (povremene oscilacije zbog grešaka u monetarnoj politici)
→ **politika stabilne stope rasta novčane mase** → stabilna stopa rasta novčane mase na razini stope rasta BDP-a u određenom vremenskom razdoblju
 - opća razina cijena proporcionalna je količini novca u optjecaju**, uz pretpostavku da je brzina novca V konstantna → ponuda novca može djelovati na realni sektor samo u kratkom roku
 - u kratkom roku promjene novčane mase djeluju prvenstveno na proizvodnju i dohodak → Keynesov efekt
 - u dugom roku promjene novčane mase djeluju samo na cijene → Pigou efekt
 - brzina novca stabilna u kratkom roku** (u slučaju veće brzine novca treba manja količina novca)
 - brži rast količine novca izaziva brži rast nominalnog dohotka i obrnuto**
 - agregatna potražnja novca je stabilna**, i ovisi o permanentnom dohotku
 - ravnoteža $M_s=M_d$, uravnoteženje preko transmisivnog monetarnog mehanizma** (svakodnevnih odluka ekonomskih subjekata o svom portfelju)
 - cijene trebaju biti fleksibilne u oba pravca**; cijene nisu fleks. samo na tržištu novca, zato što M_s djeluje na k.s.
 - na tržištu radne snage nema oscilacije cijena jer se tržište ne čisti zbog sindikata
 - na tržištu novca nema oscilacije k.s. kao cijene novca jer M_s djeluje na k.s
 - inflacija je uvijek i svugdje monetarni fenomen; nastaje tamo gdje novčana masa raste brže od stope rasta BDP-a**; budući da CB kontrolira M_s , ona time može spriječiti/izazvati inflaciju; CB može obuzdati samo inflaciju potražnje i inflaciju očekivanja
 - novac je u ekonomskim procesima neutralan**, njegovim povećanjem ili smanjenjem u dugom roku NE mogu se napraviti, ubrzati promjene u realnom sektoru
- monetaristi imaju **1. cilj: STABILNOST CIJENA**; slijedeći klasičnu dihotomiju, tj. tezu o razdvojenosti realnog i monetarnog sektora, monetaristi proces uravnoteženja i stabilizacije realnog sektora prepuštaju slobodnom djelovanju tržišnih snaga
 - brzina kolanja novca $V = \frac{GDP}{M} = \frac{PQ}{M}$
 - prosječna dužina vremena zadržavanja jedne novčane jedinice $k = \frac{M}{V} = \frac{1}{V}$ → jedan dio dobivenog novca, odn. dohotka ljudi odmah troše na plaćanje nužnih dobara, a drugi dio zadržavaju radi osiguranja rezerve likvidnosti i kupovine roba u budućnosti.
 - **$M_d = k \times Y$** → na temelju toga se procjenjuje potrebna količina novca koju CB treba ubacivati u privredu

PRIRODNA STOPA NEZAPOSLENOSTI

- Phillipsova krivulja → inverzni odnos između stope nezaposlenosti i stope inflacije; u kratkom roku je padajuća, a u dugom okomita (vlada ne može pomoću povećanja inflacije smanjiti nezaposlenost)
- **monetaristi smatraju da u svakom društvu postoji određena razina nezaposlenosti koja drži inflaciju na stabilnoj razini** → prirodna stopa nezaposlenosti
- **OKUNOV ZAKON** → svako povećanje stope nezaposlenosti iznad prirodne za 1% će izazvati pad realnog GNP-a za 2%

KRITIKE MONETARIZMA:

a) kritike usmjerene na jednadžbu razmjene $MV=PQ$:

- odvojenost realnog i monetarnog sektora nije slučaj u stvarnosti; robe ulaze u promet sa cijenama, zbir tih cijena daje BDP, pa se u određivanju potrebne količine novca trebaju uzeti u obzir i količina roba, brzina optjecaja i veze realnog i monetarnog sektora
- kritike keynesijanaca – Nicolas Kaldor: zavisnost ide od realnog ka monetarnom sektoru, a ne obrnuto (ako postoje veće količine roba, subjekti će od CB tražiti da ubaci veću količinu novca); monetarna politika je opasna za realni sektor jer mu ometa rast i razvoj

b) monetaristička politika je najčešće restriktivna bez obzira na stanje gosp. sustava → ona stabilizira monetarni sektor, ali realni ostaje u neravnoteži → danas se takva politika provodi u tranzicijskim zemljama preko valutnog odbora koji zamjenjuje CB → novčana masa je pokrivena deviznim rezervama, tj. emitira toliko novca koliko se preko prodaje strane valute može povući iz opticaja

IRVING FISHER, 1967 – 1947

a) $MV + M'V' = PT$ → M – količina valute u opticaju

V – godišnja brzina kolanja valute

M' – količina depozita po viđenju u bankama

V' – godišnja brzina kolanja depozita po viđenju

P – agregatna razina cijena

T – indeks fizičkog opsega transakcija

V, T ne ovise o M_s ; određeni su realnim faktorima (navike, tehnol.)

ΔM_s ne uzrokuje ΔV i T

b) inflacija i Fisherov efekt:

nominalna k.s.

(OT držanja novca)

→ proizvod

2 faktora

realne kamatne stope (r)

očekivane stope inflacije (P^e)

$$i = r + P^e$$

$\Pi \rightarrow$ konstantna, $P = P^e$, $i = r$

– Fisher otkriva mehanizam kojim inflacija može samu sebe učiniti trajnom:

– više stope monet. ekspanzije mogu u početku dovesti do nižih nominalnih k.s. ali na kraju više cijene vode, inflacijskim očekivanjima, do povećanja nominalnih k.s. i inflacije

$$\uparrow M_s - \downarrow i - \text{ali } \uparrow P - \uparrow P^e - \uparrow i - \uparrow \Pi$$

– u Fisherovoj analizi nedostaje **EFEKT REALNOG SALDA**: povećanje individualnih posjedovanja novca remeti optimalan odnos između gotovinskih salda kod pojedinaca i njihovih izdataka; npr. više novca kod postojeće razine cijena stvara višak ponude novčanih salda kod pojedinaca, oni zato nastoje smanjiti svoja suvišna novčana salda povećanjem izdataka → ↑ potražnja ↑ P → nastaje nova ravnoteža (zbog ↑ novca), a salda pojedinaca su opet u ravnoteži

– **Knut Nicksell** je pokazao kako je $M_d >$ ili $<$ od M_s zbog učinka promjena u novcu na gotovinska salda

– ako ↓ razina novca, a cijene ostaju nepromjenjene, gotovinska salda će postupno postati premala u odnosu na razinu cijena i ljudi će nastojati povećati svoja salda smanjenjem potražnje i/ili povećanjem vlastite ponude robe

– nitko zapravo neće uspjeti povećati svoj gotovinski saldo jer je zbroj individualnih gotovinskih salda ograničen iznosom raspoložive količine novca

– ↓ potražnje / ↑ ponude će nužno dovesti do neprekidnog ↓ svih cijena → to može prestati tek kad cijene padnu na razinu na kojoj se gotovinska salda smatraju adekvatnima

MILTON FRIEDMAN, 1921 – 2006.

1. TEORIJA O POTRAŽNJI ZA NOVCEM

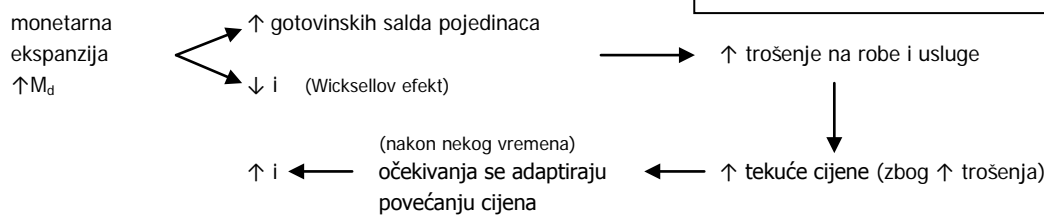
$$M_d = f(Y_p, w, i, P^e, P, u)$$

– potražnja za novcem je funkcija:

- permanentnog dohotka, Y_p
- proporcije bogatstva u samom čovjeku prema onome izvan čovjeka, w
- nominalne k.s., i
- očekivanih promjena k.s. kojom se mijenja cijena, P^e
- stvarne razine cijena, P
- f-je preferiranja novca spram drugih dobara, u

– M_d je stabilna i pretkaziva funkcija neovisnih varijabli; ako je V predvidiva, ΔM_d uzrokuje Δ inflacije/deflacije kao i kratkoročnu Δ outputa i zaposlenosti

2. MONETARISTIČKO OBJAŠNJENJE INFLACIJE

- proces ne završava dok:
 - nova stopa inflacije ne bude jednaka novoj višoj stopi monetarne ekspanzije
 - i ne poraste za iznos jednak razlici stare i nove inflacije
 - stvarna got. salda ne budu jednaka očekivanim (željenim)
 - r ne bude vraćena na svoju prethodnu razinu
 - **rezultat monetarne ekspanzije:** razina got. salda je NIŽA od one prije nove stope novčanog rasta zbog više nom. k.s. (koja znači više troškove držanja novca)
 - monet. ekspanzija početno $\downarrow i$, nakon djelovanja inflacije i Fisherovog efekta $\uparrow i \rightarrow$ jedini način održavanja k.s. niskima je konstantno pripisivanje sve viših monetarnih ekspanzija
- ### 3. INFLACIJA I NEZAPOSLENOST
- dugoročna Phillipsova krivulja je okomita kod određene prirodne stope nezaposlenosti
 - dugoročno, inflacija i monetarna ekspanzija nemaju veze s prirodnom stopom nezaposlenosti
 - kratkoročno, stopa nezaposlenosti se može razlikovati od prirodne
 - **objašnjenje kratkoročne nezaposlenosti:**
 - nakon povećanja stope monetarne ekspanzije, očekivanja radnika se odvajaju od stvarnog iskustva s cijenama,
 - kad cijene počnu rasti (zbog \uparrow potrošnje), pojedinačni poduzetnici uočavaju $\uparrow P$ svog proizvoda, ali NE i opće razine cijena, pa zapošljavaju više radnika po nižoj tekućoj realnoj nadnici,
 - radnici su voljni ponuditi više rada zbog djelovanja **novčane iluzije** \rightarrow njihove percepcije zaostaju za zbivanjima (misle kako su se povećale realne nadnice, a zapravo je inflacija dovela do viših nominalnih nadnica)
 - zbog toga nezaposlenost pada ispod prirodne stope dok se radnici ne prilagode stvarnom stanju
 - postojanje komponente očekivanja znači da postoje **ZAOSTAJANJA** raznih vrsta u provedbi ek. politike
 - unutarnja – administrativna, neprepoznavanje ek. trendova...
 - vanjska zaostajanja – duljina vremena potrebna da se tekuće promjene u monet. politici osjete na ciljanim varijablama inflacije, outputa i zaposlenosti
 - vjerojatno postoji zaostajanje od 6-9 mjeseci između monet. preinaka i promjena uk. trošenja, za pune učinke na inflaciju \sim do 1.5 god. \rightarrow velika mogućnost pogrešaka u provođenju monet. politike
 - monetaristi zagovaraju pravila nasuprot odlučivanju prema uvjerenju

EKONOMIKA PONUDE

1980 – danas

- grana neoklasične škole
- analiza značaja i utjecaja agregatne ponude roba

Predstavnici: A. Laffer, P.C. Roberts, N. Ture

Glavne teze:

- povratak Sayovog zakona tržišta
- vlade se suviše oslanjaju na upravljanje ekonomijom pomoću keynesijanskog reguliranja efAD
- upravljanje ekonomijom pomoću reguliranja AS
- poticanje proizvodnje pomoću smanjenja poreza

EKONOMIKA RACIONALNIH OČEKIVANJA – RATEX

1950 – danas

- grana neoklasične škole
- analiza značaja i utjecaja poslovnih i političkih očekivanja

Predstavnici: R. Lucas, T. Sargent, R. Barro

Vrste očekivanja: statička, adaptivna i racionalna

Okolnosti: uspon keynesijanizma i neoklasične sinteze u 50-tim i 60-tim godinama 20. st.; u 70-tim i 80-tim inflacija i stagnacija

Glavne teze:

- Keynesova adaptivna očekivanja nisu dominantna; dominacija racionalnih očekivanja
- poslovni ljudi i političari koriste i znaju sve raspoložive info o tržištu i politici, brzo ugrađuju sve promjene u svoje cijene i kalkulacije – zato vladine mjere nemaju učinke
- nema novčane iluzije na strani ponude radne snage
- vladine mjere mogu biti učinkovite samo ako su nenajavljene i neočekivane
- šokovi u tehnologiji, investicijama i inovacijama izazivaju promjene u AS, što je glavni uzrok poslovnih ciklusa
- promjene u politici mogu izazvati konjunkturalne cikluse

Antiinflacijska šok terapija: pokušaj monetarne i druge državne vlasti da iznenadnim i brzim promjenama smjera i mjera ek. politike, potakne ili obavi prijelaz iz jednog (bolesnog) u drugo (zdravo) stanje ek. sustava

- iznenadna i nenajavljena devalvacija domaće valute
- fiksiranje tečaja za neku stranu ili čvrstu valutna izabranoj razini koja se može braniti s deviznim rezervama
- restriktivna monetarna politika: smanjenjem novčane mase, povećanje stope obvezne rezerve, kotštenje operacija na otvorenom tržištu
- ukidanje indeksacije cijena i plaća
- smanjiti moći sindikata i tražiti fleksibilnost cijena i najamnina u oba smjera
- smanjivanje budžetske potrošnje
- ravnoteža državnog proračuna i tvrda budžetska ograničenja
- veća samostalnost centralne banke
- postizanje i održavanje stabilnosti cijena i deviznog tečaja → postaviti kao glavni cilj monetarne politike
- **rezultati šok terapije u Hrvatskoj 1993.** – predviđene 2 faze:
 - I. stabilizacija cijena i financijskog tržišta
 - II. povećanje proizvodnje i ek. rasta
 - ostvarena samo prva faza – nestanak hiperinflacije i stabilizacija inflacije na razini 2-5% god.; stabilnost deviznog tečaja
 - negativni rezultati: pad proizvodnje, niske stope rasta, masovna nezaposlenost, povećanje uvoza i vanjskog duga → stvorena dužnička ekonomija
 - pretvaranje politike HNB u politiku valutnog odbora

Kritike:

- kritike postkeynesijanaca: racionalna očekivanja nisu dominantna, čovjek nije stroj i ne može reagirati prema modelu homo oeconomicusa

NEOKLASIČNA SINTEZA

- grana neoklasične škole
- Hicks, Samuelson
- sinteza marshalijanske mikroekonomije i Keynesove makroekonomike
- Keynesova makroek. u kratkom roku, neoklasika u dugom roku
- dugoročno privredni rast je funkcija rada, kapitala i poduzetništva
- kratkoročno proizvodnja i zaposlenost su određeni odnosom AS i AD
- IS=LM model

KEYNESIJANIZAM

JOHN MAYNARD KEYNES, 1883 – 1946

- „Opća teorija zaposlenosti, kamate i novca“ 1936., „Rasprava o novcu“ 1930.

Povijesne okolnosti:

- I. svj. rat, kolonijalizam, imperijalizam
- uspon radničkog pokreta i socijalističkih partija
- velika ekonomska kriza 1929 – 1933, bankarske krize i monetarni problemi

Karakteristike Keynesove politike:

- kritika Sayovog tržišnog zakona, kritika neoklasike → ne postoji takav tržiš. mehanizam koji automatski uravnotežuje ek.
- makroekonomski pristup, kratkoročna analiza
- aktivna nasuprot pasivnoj politici, intervencionizam

Keynes opisuje:

- zatvorenu privredu
- krizno-deflatorno stanje privrede
- povećanje zaposlenosti
- stabilizaciju kapitalističkog višepartijskog sustava

1. Osnovne varijable:

- a) (ne)zaposlenost, N
 - b) narodni dohodak, Y
- } zavisne i ciljne varijable

- c) sklonost potrošnji, C/Y $C = f(C/Y)$, $I = f(e, i)$
 - d) marginalna produktivnost kapitala, e $e = f(y, p)$
 - e) kamatna stopa, i $i = f(M, LP)$
- } nezavisne varijable

- f) najamnina
 - g) novčana masa
 - h) poslovna očekivanja
- LP → sklonost likvidnosti = količina novca koju pojedini subjekti drže kod sebe radi pravodobnog plaćanja roba i

2. Ciljevi Keynesove politike:

- a) puna zaposlenost svih faktora proizvodnje
 - b) stabilan ekonomski rast, rast BDP-a
 - c) stabilnost cijena
 - d) pravednija raspodjela dohotka
 - e) uspostavljanje opće ekonomske ravnoteže u podzaposlenosti ili pri punoj zaposlenosti
 - f) stabilizacija kapitalističkog sustava na razini pune zaposlenosti
- } Keynesov magični trokut

3. Upravljanje privredom pomoću $efAD$

- $efAD$ → skup subjekata i njihova količina novca koju troše za kupovinu roba i usluga u određenom vremenu → poluga za upravljanje privredom
- $efAD = C + I + G$; $Y = C + S$, $Y = C + I$; $I = S \rightarrow I > S$, $AD > AS \rightarrow$ inflacija; $I < S$, $AD < AS \rightarrow$ deflacija, treba $\uparrow AD$
- država ne može djelovati na e
- država može djelovati na i preko regulacije M_s :
 - povećanje i i regulacija $efAD \rightarrow$ preko investicijske i /ili potrošačke potrošnje (I ili C)
 - usklađivanje $I = S$, planiranje I
 - količinsko, a ne cjenovno prilagođavanje $efAD$
 - na sklonost potrošnji preko preraspodjele dohotka (transf. plaćanja, progresivnih poreza, $\uparrow w$)

4. Tržište radne snage

- od njega treba početi rješavati krizu; $L_s = f(w)$, $L_d = f(\text{real } w)$

5. Glavni instrumenti KEP:

- a) javni radovi → financiraju se iz drž. proračuna → neuravnotežen proračun, deficit
- b) monetarna politika → u recesiji ekspanzivna politika - $\uparrow M_s$ $\downarrow i$ – olakšano kreditiranje; u eksp. obrnuto
- c) fiskalna politika → u recesiji $\uparrow G$ $\downarrow T$ - \uparrow dohodak i potražnju; u eksp. $\uparrow T$ - \downarrow potražnje
- d) politika dohodaka
- e) ugrađeni stabilizatori

- kolektivni ugovori o radu i stabilnost plaća
- automatska promjena u razini poreznih stopa
- pomoć nezaposlenima
- fondovi robnih rezervi

6. **KEYNESOV EFEKT** → promjene u realnom sektoru koje su izazvane promjenama u monetarnom sektoru i fiskalnoj politici → povećanje proizvodnje, zaposlenosti i profita koje je izazvano povećanjem novčane mase i efAD → traje dok traju novčana iluzija i socijalni konsenzus

7. **Rezultati upotrebe keynesijanske politike**

- pozitivni: smanjenje socijalnih konflikata, povećanje proizvodnje i ek. rasta, stabilizacija AS i AD prije pune zaposlenosti, stabilizacija kapitalističkog sustava
- negativni: inflacija, javni dug, neravnoteža BP, nestabilnost tečajeva
- naftni šokovi u 70-tim: nestručna upotreba keynesijanske politike + moralni hazard; pojava stagflacije
- pad keynesijanizma i uspon neoklasike u 80-tim

8. **ZAMKA LIKVIDNOSTI** → kad k.s. padne dovoljno nisko, ljudi radije drže likvidniju aktivu (novac) → L_s postaje beskonačno elastična → monetarna politika je bespomoćna u depresiji i krizi

3 **STRUJE KEYNESIJANSKE ŠKOLE:**

1. Neoklasična sinteza (Hicks-Samuelson)
2. Nova Keynesijanska ekonomija
3. Post-Keynesijanska ekonomija – nakon II. svj. rata
 - ek. analiza se bazira na vrijednosnim pretpostavkama; nema striktnu podjele na pozitivnu i normativnu ek.
 - odbacivanje striktnu podjele na mikro i makro ek. → integracija mikro i makro ek.
 - realistični pristup – razumijevanje uzročno-posljedičnih mjera
 - usmjereni na objašnjavanje, a ne na predikciju socio-ekonomskih problema

BRITANSKI HISTORICIZAM

19. st.

Predstavnici:

- velečasni Richard Jones
- Walter Bagehot
- Herbert Spencer

Karakteristike:

- kritika rikardijanske analize
- važnost povijesti
- primjena Darwinovih načela u ekonomiji
- utjecaj francuskog filozofa Comtea

AMERIČKI INSTITUCIONALIZAM

kraj 19. st. – prva polovica 20. st

THORSTEIN VEBLEN, 1857 – 1929

- kritizira klasičare i neoklasičare, moderne kapitalističke institucije → „nevidljiva ruka“, prirodni zakoni i utilitarizam su besmislica → ljudi nisu računčiji užitaka i bolova već znatiželjna bića koja po prirodi nalaze nove načine činenja stvari, imaju „instinkt vještine“; utilitaristička filozofija je pretvorila ekonomiju u znanost bogatstva u kojoj je pojedinac inertan jer su ljudska narav i institucije dane

1. LJUDSKA PRIRODA

- materijalne prilike koje okružuju ljude → najznačajniji faktor u određivanju njihovih sklonosti i navika → institucije (načini činenja stvari, mišljenja o stvarima, raspodjeljivanje nagrada za rad itd.) nastaju kako bi podupirale određeni skup materijalnih (tehnoloških) okolnosti
- **pokretačke sile u Veblenovu sustavu**, koje utječu na ekonomske i društvene promjene → uzajamna djelovanja između tehnoloških i ceremonijalnih institucija

2. INSTITUCIJE

- skup organizacijskih oblika, moralnih i pravnih normi, te ideja preko kojih pojedinci i društvo reguliraju i usmjeravaju privredu i društvo u cjelini, a mijenjaju se sa promjenom povijesnih okolnosti, novom tehnologijom...
- tržište je skup različitih institucija koje upravljaju ek. aktivnostima → na alokaciju resursa i distribuciju dohotka utječe cijela organizacijska struktura ekonomije, ne samo tržišni mehanizam

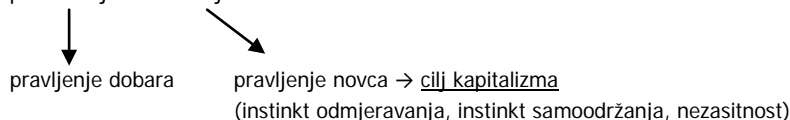
- **TEHNOLOŠKE** → strojni proces (izumi, metode proizvodnje, tehnologija) → dinamični proces
- **CEREMONIJALNE** → skup imovinskih prava, društvene i ek. strukture, fin. institucije → statički rezultat strojnog procesa

2 aspekta institucionalnog procesa:

1. odnosi ovih institucija nisu jednostavni → ceremonijalne institucije nisu samo proizvod strojnog procesa nego one djeluju i na tehnologiju, ali samo u kratkom roku jer je tehnologija, temeljena na ljudskoj sposobnosti izumljivanja i ljudskoj znatiželji, na dugi rok ipak dinamička → ceremonijske institucije mogu ograničiti strojni proces samo privremeno; tehnološke institucije na dugi rok oblikuju ekonomske i društvene odnose.

2. uzajamni odnosi između instinkta i polaznih gledišta → ljudska bića se rađaju s određenim instinktima i skupovima polaznih gledišta o funkcioniranju svijeta, npr. nastojanje da se izjednači s drugima ili da ih se nadmaši u nečemu je najočitije ponašanje u društvima u kojima dominira novčana kultura

- u kapitalističkim gosp. ceremonijalne institucije (ekon. znanost) karakterizira sklonost novcu → odvajanje proizvodnje od financija

- u težnji k novčanom uspjehu, proizvodni rad postaje znakom nemoći, a dokolica postaje dokazom novčane snage → pojavljuje se dokoličarska klasa → dokolica postaje potrošačko dobro
- **Veblenov zaključak**: bitan dio suvremenog društva je uživanje uočljiva rasipanja → uočljiva potrošnja je rasipanje dobara, a uočljiva dokolica je rasipanje vremena
- „kapetani industrije“, odsutni vlasnici, korporacijski financijeri, investicijski bankari i poslovni ljudi → dio ceremonijalnog procesa
- tehničari, inženjeri i radnici → dio tehnološkog procesa
- u početku su funkcije nadgledanja proizvodnog procesa i upravljanja poduzećem bile sjedinjene
- međutim, prevlašću novčanih aspekata kulture došlo je do razdvajanja tih dviju funkcija → poslovni čovjek je zainteresiran za max. profita i zbog toga će imati poticaj ograničiti output na monopolski način i/ili sniziti troškove proizvodnje → njih zanima pravljenje novca više nego pravljenje dobara i zbog toga oni loše gospodare resursima i sabotiraju tehnološko-proizvodni proces → tehničari i inženjeri potiču i stvaraju načine i strojeve za max. realnog outputa → oni bi trebalo preuzeti ulogu u preuređivanju sustava proizvodnje
- **industrija** → tehnološki moment ekonomske djelatnosti u kojemu su nosioci proizvodni tehničari, inženjeri i radnici koji nose ekonomski razvoj prema pokretu socijalističkog tipa
- **biznis** → moment ekonomske djelatnosti kojemu je bitna svrha profit što je osnova kapitalizma
- **Veblenovski ciklus**: ekspanzija je obilježena pretjeranom proizvodnjom i pretjeranom kapitalizacijom i zbog nedovoljne potražnje vodi u depresiju; nakon depresije ciklus doseže dno i nastupa ekspanzija

STARI vs. NOVI INSTITUCIONALISTI

STARI istražuju:

- proces proizvodnje
 - neprofitna pravila ponašanja
 - korporacije
 - tehnologiju
 - kritiziraju neoklasičnu školu
- Veblen, Galbraith, Commons, Mitchell, Ayres

NOVI istražuju:

- proces razmjene dobara
 - soc. institucije i formalna pravila ponašanja
 - transakcije i troškove transakcija
 - promjene institucija
 - teoriju igara i njezinu upotrebu
- Williamson, North, Nelson, Hodgson

TEORIJA JAVNOG IZBORA

1930 – do danas

- TJI → grana ek. znanosti koja se bavi načinom na koji države donose svoje odluke prvenstveno vezane uz visinu poreza, javnu potrošnju i transfera davanja → proučava javni izbor, tj. način na koji država odlučuje o svojoj gosp. politici
- pionir TJI je Joseph Schumpeter sa svojim radom „Kapitalizam, socijalizam i demokracija“ 1942.
- Anthony Downs je u svoj djelu „Ekonomika teorija demokracije“ 1957. prvi postavio tezu da političari formuliraju takvu ek. politiku koja će im u konačnici omogućiti da budu ponovno izabrani
- James Buchanan i Gordon Tullock zagovaraju donošenje odluka jednoglasjem → takvim oblikom glasovanja se provođenje odluke ne mora nametati svakom pojedincu; ni jedna odluka se ne može donijeti bez pristanka svakog pojedinca što povećava zadovoljstvo svakog glasača → Pareto optimalan sustav, svima može biti bolje, a nikom lošije
- **sudionici u procesu izbora su glasači i političari**
 - glasači biraju svoje predstavnike u javna tijela za koja očekuju da će na najbolji način ispuniti njihova očekivanja
 - političari tumače potražnju svojih birača za javnim dobrima, te pronalaze načine kako da se ta potražnja zadovolji → 2 skupa različitih motivacija: pragmatizam i ideologija (želja da prežive na političkoj sceni i vjerovanje u ispravno rukovođenje nacijom)
 - TJI polazi od pretpostavke da se političari ponašaju tako da povećavaju izgleda za svoj reizbor
- važnost političkog sustava:
 - u diktatorskim sustavima problema javnog izbora nema jer privatne preferencije diktatora postaju javne pref.
 - u demokratskim društvima od velike je važnosti način na koji će se individualne preferencije pretočiti u samo jednu javnu odluku → jednom kad je donesena javna odluka, ona je obvezujuća za sve građane → javne odluke su za naciju nedjeljive (privatne odluke su djeljive)
- **većinski izborni sustav**
 - načelo jednostavne većine smatra da je odluka donesena kada za nju glasa više od polovine glasača → nedostatak: može doći do tiranije većina nad manjinom → odluka koju je donijela većina može dovesti do lošijeg položaja manjine
 - načelo dvotrećinske većine smatra da je odluka donesena tek kad za nju glasa više od 2/3 glasača
 - većinsko odlučivanje može dovesti do **glasačkog paradoksa** → glasanje se vrti u beskonačnom krugu
 - Kenneth Arrow → nema takvog glasanja koje osigurava učinkovitost, poštuje individualne preferencije i neovisno je o redu glasovanja
- Bowenov model medijanskog glasača
- Lindahlova ravnoteža

RADIKALI

- u SAD-u nakon II. svj. rata
- kritiziraju neoklasičnu školu, daju radikalnu kritiku kapitalističkog načina proizvodnje, zagovaraju efikasnost, proizvodnost i demokraciju
- kombiniraju ideje Marxa, Keynesa i Schumpetera

EKONOMSKA MISAO U HRVATSKOJ

HRVATSKI MERKANTILISTI

- Hrvatska u Austro-Ugarskoj; politički apsolutizam i njemački jezik → težnja za samostalnosti i hrv. jezikom
- IVAN KUKULJEVIĆ SAKCINSKI 1843. prvi put govori u saboru hrvatskim jezikom
- BENKO KOTRULJEVIĆ (1400 – 1468)
 - „O trgovini i savršenom trgovcu“ 1458/1573
 - uveo dvojno knjigovodstvo; opisao trgovca s etičkim elementima (merkantilisti nisu govorili o moralnim temeljima trgovine)
- NIKOLA VID GUČETIĆ (1549 – 1616) „O stanju države prema Aristotelovim shvaćanjima“ 1591.
- MATIJA VLACIĆ ILIRIKUS (1500 – 1575) „O prijenosu Rimskog carstva na Germane“, „Katalog svjedoka istine“, „Ključ svetog pisma ili o govoru istine“
- ADALBERT BARIĆ (1742 – 1813)
 - prvi profesor političke ekonomije u Hrvata; predavao na Političko-kameralnoj školi u Varaždinu
 - profesor imenovan od cara
 - predavao na lat. jeziku; propustio povijesnu šansu da predaje na hrv. jeziku
- NIKOLA ŠKRLEC LOMNIČKI (1729 – 1799) – opovrgavanje kvantitativne teorije novca

FIZIOKRATI U HRVATSKOJ

- u Dalmaciji u 18. st.
- JULIJE BAJAMONTI, IVAN LUKA GARANJIN, RUĐER BOŠKOVIĆ

LIBERALIZAM U HRVATSKOJ

- liberalizam je u HR dospijevao preko fiziokrata iz Italije, te preko Splita, Zadra, Trogira, a nešto kasnije (krajem 18. st.) i preko Šipuha, Muhića i dr. u sjevernu HR
- 1774. u Splitu osnovano „Splitsko ekonomsko društvo“ pod vodstvom Julija Bajamontija → zadatak: okupljanje mislilaca tog vremena koji su se bavili ekonomijom, te koji su vršili prosvjetiteljsku ulogu
- 1842. u Zagrebu osnovan „Gospodarski list“ koji je širio liberalne ideje i okupljao mislioce koji su se bavili ek. politikom
- Smithovi sljedbenici:
 - JOSIP ŠIPUŠ – prvi Smithov sljedbenik i popularizator u HR; „Temelj životne trgovine“ 1796. → prvo ekonomsko djelo na hrv.; ideja o slobodnoj trgovini bez miješanja države
 - PAVAO MUHIĆ – prof. političke ekonomije u ZG
 - MAKSIMILIJAN VRHOVAC – zagrebački nadbiskup; podržava Šipuha → zajedno se borili za korištenje hrv. jezika

RATEX U HRVATSKOJ

- o RATEXU pišu: Mate Babić, Dubravko Mihaljek, Đuro Medić, Mato Crkvenac i dr.
- proveden program stabilizacije 1993. prema idejama i tezama iz monetarizma i RATEX-a

KEYNESIJANIZAM U HRVATSKOJ

- 1943. Keynesovi radovi prvi put prevedeni na hrvatski
- od 90-tih u RH traju stručne, znanstvene i političke rasprave oko upotrebe keynesijanske politike

MONETARIZAM U HRVATSKOJ

- u HR upotrijebljen samo dio monetarističkih ideja:
- onaj koji govori o borbi protiv inflacije pomoću restriktivne monetarne politike bez obzira na stanje gosp. sustava
- drugi dio je govorio o privatizaciji društvenog vlasništva preko vaučerstva (dioničarskog društva), a ne preko modela koji je kod nas upotrebljen → nacionalizacija društvenog vlasništva i prodaja preko fonda za privatizaciju
- jedan od kritičara našeg modela privatizacije bio je i Friedman
- monetaristička politika upotrebljena je u Stabilizacijskom programu kojeg je donijela hr. vlada u listopadu 1993. i na taj način riješila tadašnju hiperinflaciju i formirala stabilnu nacionalnu valutu (30.5.1994. – HRK)
- hr dinar i kasnije kuna bili su vezani uz jednu stabilnu valutu (prvo DEM, a onda EURO $\pm 5\%$)
 - rezultat programa stabilizacije bio je smanjivanje hiperinflacije na razinu 5-6% godišnje, uz negativne posljedice u realnom sektoru: povećanje nezaposlenosti, spor rast domaće proizvodnje, povećanje vanjskog duga države (80% BDP-a)
- rasprave o monetarističkoj politici često se kod nas vode kao pitanje je li domaća kuna precijenjena ili podcijenjena, te kako tečaj kune djeluje na stanje domaće proizvodnje, te uvoz i izvoz roba
 - precijenjena kuna pogoduje uvozu, a šteti izvoznima, te stvara veliki jaz u trgovinskoj bilanci i bilanci plaćanja koji se nastoji pokriti turizmom, doznakama radnika iz inozemstva itd.
- jedan dio naših ekonomista brani politiku stabilnih monetarnih okvira (Rohatinski, Šonje)
- druga grupa ekonomista ima kritički odnos prema monetarističkoj politici (Horvat, Sirotković, Perišin, Vojnić)